

**MTA Law Working Papers
2021/6**

**Történeti alkotmányunk vívmányai
az Alaptörvény speciális alkotmányos rendszerében**

Gera Anna

ISSN 2064-4515

http://jog.tk.mta.hu/mta_lwp

Társadalomtudományi Kutatóközpont – MTA Kiválósági Kutatóhely

Eötvös Loránd Kutatási Hálózat

Centre for Social Sciences – MTA Centre of Excellence

Eötvös Loránd Research Network

Gera Anna¹

**TÖRTÉNETI ALKOTMÁNYUNK VÍVMÁNYAI
AZ ALAPTÖRVÉNY SPECIÁLIS ALKOTMÁNYOS RENDSZERÉBEN²**

Tartalomjegyzék

I. BEVEZETÉS	2
II. PROBLÉMAFELVETÉS ÉS KUTATÁSMÓDSZERTAN.....	3
III. AZ ALAPTÖRVÉNY MEGALKOTÁSA.....	3
III.1. Módszertan.....	4
III.2. Történeti alkotmányfejlődés a 20. században	4
III.3. Az Alaptörvény megalkotása és történeti beágyazottsága	5
III.4. Összegzés és következtetések.....	6
IV. AZ ALAPTÖRVÉNY JOGFORRÁSTANI HELYE A NORMASZÖVEG ALAPJÁN	7
IV.1. Módszertan.....	7
IV.2. Az érvelés elméleti hálója	7
IV.3. Kartális alkotmány.....	8
IV.4. Része a történeti alkotmánynak	8
IV.5. Összegzés és következtetések.....	9
V. A HATÁLYOS JOG ÉS A TÖRTÉNETISÉG ÖSSZEKAPCSOLÁSÁNAK JOGIRODALMI ELMÉLETEI.....	9
V.1. Módszertan.....	9
V.2. Az integrálás lehetséges módjai.....	10
V.2.1. Jelzős szövszerkezet: történeti alkotmány	11
V.2.2. Jelzős szövszerkezet: vívmány és összhangban való értelmezés	13
V.2.3. Önálló jelentés: történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban	14
V.3. Az integrálás lehetséges következményei.....	14
V.4. Összegzés és következtetések	15
VI. AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG GYAKORLATA 2012 ÉS 2020 KÖZÖTT	15
VI.1. Módszertan.....	15
VI.2. Dinamikus elemzés.....	16
VI.2.1. Belső jogi alkotmányos jelentőségű kérdések	16
VI.2.2. Európai uniós jogi, hatáskörgyakorlással kapcsolatos kérdések	18
VI.3. Statikus elemzés	19
VI.3.1. Az azonosított vívmányok jellege	19
VI.3.2. Az azonosítás időbeli keretei	20
VI.3.3. Az alkalmazás módja.....	21
VI.4. Összegzés és következtetések.....	21
VII. AZ ALAPTÖRVÉNYT ÉRTELMEZŐ EGYÉB SZERVEK GYAKORLATA	22
VII.1. Módszertan	22
VII.2. Az Országgyűlés	22
VII.3. A rendes bíróságok	23
VII.4. Összegzés és következtetések	23
VIII. A KUTATÁS EREDMÉNYE.....	24

¹ Az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának negyedéves hallgatója

² E tanulmány a XXXV. Országos Tudományos Diákköri Konferencián „Dsuang Dszi álma az Alkotmánybíró-ságról – az Alaptörvény történetisége, valamint történeti alkotmányunk vívmányai a jogtudományban, illetve az alkotmányértelmezési és jogalkotási gyakorlatban” címmel került bemutatásra. A dolgozathoz végzett kutatást az előadás az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚjNemzeti Kiválóság Programja támogatta. Ezúton is köszönöm dr. Gosztonyi Gergelynek és dr. Szentgáli-Tóth Boldizsárnak a kutatás folytatásához nyújtott konzulensi segítséget!

VIII.1. Részeredmények összegzése	24
VIII.2. Következtetések	25
IX. DE LEGE FERENDA JAVASLATOK	26
IX.1. Elsődleges javaslat: a normaszöveg megváltoztatása	26
IX.2. Másodlagos javaslat: koherens gyakorlat kialakítása	26
IX.2.1. Fogalom meghatározás	27
IX.2.2. Az azonosítás tesztje	27
IX.2.3. Az alkalmazás tesztje	28
IX.3. A javaslatok összevetése	29
X. ZÁRSZÓ	29
Felhasznált irodalom	30
Jogszabályok	30
Jegyzőkönyvek és előkészítő iratok	30
Könyvek és tanulmánykötetek	31
Tanulmányok és cikkek	31

*„Ő mosolygott, én vállat vontam
 Aztán valami mégis megborzongatott
 kétezer évig töprengtem azóta
 de egyre bizonytalanabb vagyok
 és most már azt hiszem, hogy nincs igazság
 már azt, hogy minden kép és költemény
 azt, hogy Dsuang Dszi álmodja a lepkét
 a lepke őt és mindhármunkat én.”
 (Szabó Lőrinc)*

I. BEVEZETÉS

„A magyar történelem bonyolultabb néhány doboz vörös festéknél” – sokáig szerepelt a jogtörténet-füzetem első oldalán ez a mondat: azt fejezte ki számomra, hogy a jelen politikai és jogi döntései csak a múlt feltárásával érthetők meg, s enélkül a felmerülő kérdésekre sem adhatók időtálló válaszok. E tudatos történelemszemlélet az alkotmányozás esetében különösen fontos, hiszen egy új alapdokumentum a korábbi rendszerek tanulságait levonva, az aktuális kor elképzeléseinek előképeire reflektálva változtatja meg az alkotmányos berendezkedés szabályait. Erre törekedve jártak el az Alaptörvény megalkotói is, egy speciális alkotmányos rendszert hozva létre az új alapszabály és a történeti alkotmány összekapcsolásával.

Az Alaptörvény múlt értékeit elismerő egyik legfontosabb normája az R) cikk (3) bekezdés, amely az Alaptörvény rendelkezéseit a történeti alkotmány vívmányaival összhangban rendeli értelmezni. E szabályt látva először könnyen „vállat vonhatunk,” mondván, hogy az pusztán szimbolikus jelentőségű, ám valójában pontos értelmének feltárása az alkotmányos rendszer egészére nézve kulcsfontosságú: e szabály az Alaptörvény és a történeti alkotmány speciális viszonyának normaszövegi ütközőpontja, amely az alapszabályon keresztül a teljes jogrendszerre kihat. Talán „kétezer év töprengés” elegendő csak szerepének, lehetséges alkalmazási módjainak teljeskörű feltárására, tanulmányomban mégis megkísérlem ezt, a jogirodalmon és a joggyakorlaton keresztül vizsgálva a norma megszületésének előzményeit, értelmezési lehetőségeit és gyakorlati megjelenését.

II. PROBLÉMAFELVETÉS ÉS KUTATÁSMÓDSZERTAN

Az Alaptörvény R) cikk (3) bekezdés kimondja, hogy „*az Alaptörvény rendelkezéseit (...) történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban kell értelmezni.*” E rendelkezés három szempontból is jelentős: speciális kapcsolatot hoz létre a történeti alkotmány és a kartális alkotmányként működő Alaptörvény között, az alapnorma értelmezési szabályán keresztül az egész jogrendszerre kihatással bír, és az általa bevezetett új jogi fogalom révén nemcsak az alkalmazása, hanem az értelmezése is kihívást jelent. Az Alaptörvény hatályba lépése óta nem jutottak nyugvópontra az e rendelkezéssel kapcsolatos viták, így tanulmányom célkitűzése e kérdéskör átfogó, a jelenlegi szakirodalmi feldolgozottságon túlmutató vizsgálata volt. A kutatás során két kérdésre kerestem a választ:

- (1) Milyen kapcsolatban áll egymással az Alaptörvény és a történeti alkotmány?
- (2) A gyakorlatban hogyan tud megjelenni a történeti alkotmány vívmányain keresztül e kapcsolat?

A kutatás során öt fő terület forrásait elemeztem. (1) Az Alaptörvény megalkotásához vezető út feltárásához a 20. századi alkotmányos jelentőségű dokumentumok áttekintése után az Alaptörvény megalkotásának közvetlen előzményeit vizsgáltam, jogirodalmi és jogtörténeti forrásokra, valamint az Alaptörvény parlamenti vitájának dokumentációjára és a megalkotásában részt vevő szereplők nyilatkozataira támaszkodva. (2) Az Alaptörvény szövegének vizsgálata körében a Nemzeti Hitvallás és a normaszöveg mellett az indokolást, valamint a szöveget értékelő nemzetközi és hazai forrásokat tekintettem át. (3) A szabály lehetséges elméleti jelentéstartalmának feltárásakor a fogalmat elemző jogtörténeti, alkotmányjogi és jogelméleti szerzők tanulmányait foglaltam rendszerbe.

(4) Az Alkotmánybíróság gyakorlatának 79 olyan döntését vizsgáltam, amely összesen 92, ezen belül 56 érdemi történeti utalást tartalmaz, e döntéseket az alkalmazási terület, az alkalmazás gyakorisága, illetve az alkalmazás módja alapján elemeztem. (5) Az Alaptörvényt értelmező egyéb szervek munkájának áttekintésekor az Országgyűlés egy kapcsolódó Alaptörvény-módosítási, valamint két törvényalkotási dokumentumát, illetve a rendesbíróságok 30 kapcsolódó döntését tekintettem át az Alkotmánybírósági gyakorlat elemzési szempontjai szerint. A tanulmány szerkezetileg e területek mentén épül fel, az egyes fejezetek elején részletezve az adott terület vizsgálatának módszertanát.

A kutatás eredményeként arra a megállapításra jutottam, hogy az alkotmányozó eredeti akarata egy olyan rendszer létrehozására irányult, amely egyszerre viseli magán a történeti és a kartális alkotmányosság jegyeit, mivel azonban a pozitivista-dogmatikus joggyakorlat számára e koncepció idegen, a fogalmi tisztázatlanság és a dogmatikai ellentmondásosság a gyakorlati kibontakozás útjába áll. Az így felmerülő problémák megoldására elsődlegesen az Alaptörvény szövegének olyan megváltoztatását javaslom, amely az értelmezési nehézségek forrását jelentő vívmány-fogalom helyett a történeti dimenzió teljességének figyelembevételét emeli az értelmezési és jogalkotási gyakorlatba, és a történeti alkotmány normatív szerepeltesének elkerülésével az Alaptörvény kartális jellegét erősíti. Másodlagosan a jelenlegi normaszöveg alapján kialakult gyakorlat koherenssé tétele érdekében a vívmányok definíciójának megfogalmazására, valamint az azok azonosítását, illetve az Alkotmánybíróság és az Országgyűlés gyakorlatában való érdemi alkalmazását biztosító tesztek kidolgozására teszek javaslatot.

III. AZ ALAPTÖRVÉNY MEGALKOTÁSA

III.1. Módszertan

A kutatás első szakaszában az Alaptörvény megalkotásának tágabb és szűkebb értelemben vett előzményeit a történeti alkotmányfejlődés 20. századi dokumentumainak, valamint az Alaptörvény elfogadását megelőző parlamenti vita jegyzőkönyveinek vizsgálatán keresztül tártam fel. Az alkotmányértelmezés történeti-generikus módszerének alkalmazásával arra kerestem a választ, hogy az alkotmányozó hatalom eredetileg milyen módon kívánta rendezni az Alaptörvény és a történeti alkotmány viszonyát.

III.2. Történeti alkotmányfejlődés a 20. században

Bár számos definíciója létezik,³ a történeti alkotmány klasszikus értelmezése szerint az a kartális alkotmánnyal szembeállítható alkotmányfogalom, mely időben elkülönülve, egymástól függetlenül létrejövő, különböző jogforrási szinten álló írott normákból, valamint az alkotmányos kérdésekre vonatkozó szokásjogi szabályokból áll.⁴ Az első kartális alkotmány elfogadásakor bekövetkező hatályvesztéséig az ország alkotmányát e koronként eltérő szabályösszeség adja,⁵ ezért fontos, hogy mit tekintünk Magyarország első kartális alkotmányának.

A 20. században folyamatosan jelen volt az igény a történeti alkotmányon nyugvó államszervezet kartális alkotmánnyal történő megváltoztatására. A Károlyi Mihály nevéhez fűződő 1918. évi I. néphatározat volt az első, amely a monarchikus államberendezkedéssel szakítva köztársaság létrehozásáról rendelkezett, ám e demokratikus kísérletnek kibontakozása előtt véget vetett a Tanácsköztársaság kikiáltása. Annak kartális alkotmányként fellépő dokumentuma, Magyarország Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság alkotmánya ugyan kimondta a köztársasági államformát és szabályozta az államszervezeti kérdéseket, ám mivel elfogadására forradalmi körülmények között került sor, illetve tartalmilag a hatalomkoncentráció megalapozását rögzítette, a mai alkotmányjogi irodalom nem tekint rá a történeti alkotmányt megszakító első kartális alkotmányként.⁶

Az 1946. évi I. törvény volt a következő, amely a Tanácsköztársaság után visszaállított monarchikus államformával szakítva ismét köztársaság, és egyben a köztársasági elnöki intézmény létrehozásáról rendelkezett. Bár tartalmilag e dokumentum is a teljeskörű államszervezeti szabályozás igényével lépett fel, az Alaptörvény elfogadásának idején az a nézet került előtérbe, hogy az nem tekinthető az első alkotmányának,⁷ mivel az ország szuverenitását 1944-ben elvesztette, és azt csak 1990-ben nyerte vissza.⁸

A szovjet mintára alkotott 1949. évi XX. törvény, illetve az ahhoz kapcsolódó 1989-es és későbbi módosítások legitimitása az alaki jogfolytonosság szempontjából ugyanezen okokból, az anyagi jogfolytonosság tekintetében pedig amiatt kérdőjeleződött meg, mert nem volt

³ A történeti alkotmány lehetséges jelentéstartamairól: V. 2. 1. fejezet.

⁴ MEZEY Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet. Bp., 1995, Osiris, 207.

⁵ SALAMON László: Az alaptörvény két fajtája: a történeti és a kartális alkotmány. In: <https://jak.ppke.hu/uploads/articles/512112/file/Az%20alkotm%C3%A1ny%20k%C3%A9t%20fajt%C3%A1ja%2020141205.docx> (2020. okt.)

⁶ ZÉTÉNYI Zsolt (szerk.): A történeti alkotmány. Magyarország ősi alkotmánya. Bp., 2010, Magyarországért Kulturális Egyesület 64.; TÓTH Zoltán József: Az Alaptörvény szellemisége: a Nemzeti Hitvallás értékei, a jogfolytonosság és az Alapvetés. In: Polgári Szemle, 2013. (9. évf.) 3-6.sz.

⁷ A különböző álláspontokról részletesen lásd: HORVÁTH Attila: A magyar történeti alkotmány tradíciói. In: Alkotmánybírószemle, 2011/1. sz., Bp., 57.

⁸ ÁGH Attila: A demokratikus átmenet évtizede Magyarországon (1988-1998). In: http://www.politikaievkonyv.hu/online/mp10/1-28_agh.html (2020. okt.)

kiolvasható belőle az alkotmányozó hatalom elvi és erkölcsi kérdésekben való, a történeti alkotmányban foglaltakra reflektáló értékválasztása.⁹

III.3. Az Alaptörvény megalkotása és történeti beágyazottsága

Az Alaptörvény megalkotása előtt tehát az államszervezeti kérdések kartális szabályozását megkísérlő dokumentumok legitimitása nem volt általánosan elismert, az 1944 és 1990 közötti időszakot a szuverenitás felfüggesztéseként értelmező, elsősorban konzervatív pártok által vallott álláspont következetes képviselése pedig arra a végkövetkeztetésre vezetett, hogy Magyarországnak nemcsak, hogy nincs, de nem is volt kartális alkotmánya. Ilyen közjogi helyzetben az alkotmányozó hatalom előtt két lehetőség áll: ha nincsen általa kartálisnak elfogadott alkotmány, választhatja (1) a történeti alkotmány hatályban tartását kartális alkotmány elfogadása nélkül, vagy (2) kartális alkotmány elfogadását és így a történeti felülírását.

Amikor a konzervatív pártok jelentős parlamenti többségét eredményező 2010-es választásokat követően megkezdődtek az Alaptörvény megalkotásának munkálatai, és a Fidesz – Polgári Szövetség (Fidesz) és a Kereszténydemokrata Néppárt (KDNP) által alkotott koalíció benyújtotta a normaszöveg tervezetét, mindkét lehetőség felmerült. A tervezet szövegében a történeti alkotmányra való utalás az értelmezési szabályban, normatív szinten került rögzítésre, ezzel összefüggésben bontakoztak ki az egyes álláspontok a tervezet parlamenti vitáján.

A Jobbik Magyarországért Mozgalom (Jobbik) képviselői az utalást elégtelennek tartva a történeti alkotmány teljességének visszaállítása mellett érveltek,¹⁰ és a Fidesz frakcióvezetője részéről is benyújtásra került egy olyan, a tervezeti szöveget módosító javaslat,¹¹ amely a történeti alkotmány egészének értelmezésére terjesztette volna ki az Alkotmánybíróság hatáskörét, egy olyan magalkotmány¹² létrehozásával, ahol az alkotmányt a (kisbetűs) alaptörvény,¹³ a történeti alkotmány és a sarkalatos törvények együttese adja.

A Fidesz és a KDNP képviselői azonban jellemzően amellet érveltek, hogy a történeti alkotmány visszaállítása egy kartális dokumentummal nem lehetséges,¹⁴ ezért arra a normaszövegben utalni az értelmezéssel és megismerhetőséggel kapcsolatos aggályok miatt nem javasolt.¹⁵ [A szintén parlamentbe jutó Lehet Más a Politika, valamint Magyar Szocialista Párt képviselői az alkotmányozási eljárás szükségességét, illetve legitimitását kétségbe vonva még az érdemi vitát megelőzően kivonultak az alkotmányozás folyamatából.]

Mind a történeti alkotmány hatályban tartásának, mind a kartális alkotmány létrehozásának lehetősége felmerült tehát, azonban az alkotmányozó hatalom végül egy harmadik megoldást választott: Egy olyan normát alkotott, amely nem mondja ki egyértelműen sem saját maga kartális voltát, sem a történeti alkotmány hatályban tartását, arra törekedve, hogy egyfajta „intellektuális merészséggel” meghaladja a kartális és történeti alkotmány dichotómi-

⁹ A történeti alkotmányunk is jogforrás! – Horváth Attila a Mandinernek. In: https://jog.mandiner.hu/cikk/20161214_a_torteneti_alkotmanyunk_is_jogforras_horvath_attila_a_mandinernek (2020. okt.), LUKÁCS Tamás, illetve SALAMON László felszólalásai az Alaptörvény parlamenti vitáján (képviseelői felszólalások)

¹⁰ GAUDI-NAGY Tamás, LENHARDT Balázs és BARÁTH Zsolt felszólalásai az Alaptörvény parlamenti vitáján (képviseelői felszólalások)

¹¹ LÁZÁR János módosító javaslata (2011. március 28.)

¹² Mezey Barna a magalkotmányról: Képesy Imre: Az Alaptörvényről és a történeti alkotmányról – kerekasztalbeszélgetés az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán. In: *Jogtörténeti Szemle*, 2012/2.sz., Bp., 59-62.; VARGA Zs. András: A mag-alkotmány védelmében. In: <https://plwp.eu/docs/wp/2012/2011-02.pdf> (2020. okt.)

¹³ Történetileg több alaptörvény párhuzamosan élt a jogrendszerben, erről lásd: NACSA Mónika: A z alaptörvényekről a történeti alkotmány időszakában. In: *Jogtörténeti Szemle*, 2012/3. sz., Bp., 41-54.

¹⁴ LUKÁCS Tamás felszólalása az Alaptörvény parlamenti vitáján (képviseelői felszólalások)

¹⁵ VARGA István, TURI-KOVÁCS Béla, PÓSÁN László és RÉPÁSSY Róbert felszólalásai az Alaptörvény parlamenti vitáján (képviseelői felszólalások)

áját.¹⁶ Ennek gyakorlati megjelenítése az Alaptörvény történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban történő értelmezését előíró szabály, amely a normaszövegben utal ugyan a történeti alkotmányra, de csak annak minőségi szempontból kiemelkedő vívmányaira,¹⁷ és csak az értelmezési szabály keretei között, ezzel törekedve a jogfolytonosság helyreállítása és a jogbiztonság közötti arany közép megtalálására.¹⁸ A szabály így utal arra, hogy az alkotmány az Alaptörvénynél tágabb, a történeti alkotmány egy részét is magában foglaló fogalom,¹⁹ ugyanakkor nem rendezi egyértelműen az Alaptörvény és a történeti alkotmány közötti viszony kérdését.

Nemzetközi szinten is van példa arra, hogy egy ország alkotmányos berendezkedése a kartális alkotmányosság alapvetésétől elrugaszkodva több különböző forrás szabályozásából tevődik össze, így például Svédországban négy alaptörvény együttesen alkotja az alkotmányt,²⁰ Franciaországban pedig az alkotmány a preambulumban idézett jogforrásokkal együtt hozza létre az ún. alkotmányos blokkot.²¹ Kiemelendő az Egyesült Államok alkotmánya is, amely bár alapvetően kartálisnak tekinthető, egyes rendelkezéseiben magán viseli a történetiség jegyeit,²² valamint az Egyesült Királyság alkotmányos rendszere, amely egészében a történeti alkotmányosságon alapul.²³ Ugyanakkor az nemzetközi szinten egyedülálló, hogy egy egységes, alkotmányos kérdéseket a teljesség igényével szabályozó dokumentum az értelmezési szabályában utal a történeti alkotmányra, s annak egy részét az alkotmányértelmezés tárgyává teszi.

III.4. Összegzés és következtetések

A 20. századi történeti alkotmányfejlődés során folyamatosan jelen volt az igény az államszervezeti kérdések kartális szabályozására, de az Alaptörvény megalkotása előtt nem született olyan dokumentum, amelynek legitimitása és kartális alkotmányi jellege általánosan elismert lett volna. Különösen a konzervatív pártok által vallott történelemértelmezés szerint az alkotmányozás egyetlen legitim kiindulási pontja a történeti alkotmány volt, így az elfogadott Alaptörvény szövegezése ahhoz erősen kapcsolódva többek között előírja a történeti alkotmány egy minőségi alapon kiemelkedő részének az Alaptörvény értelmezésekor való kötelező alkalmazását.

Az új dokumentum így nem foglal egyértelműen állást abban, hogy kartális alkotmányként, vagy annak nem tekinthető, a történeti alkotmányba illeszkedő és azt meg nem szakító dokumentumként értelmezendő-e, a kartális és történeti alkotmány kettősségének meghaladására törekedve.²⁴ A dogmatikus jogpozitivisták rendszerben gondolkodó joggyakorlat azonban kételkedéssel fogadta e koncepciót²⁵ és az Alaptörvény jogforrástani besorolásának pontos meghatározása iránti igényét juttatta kifejezésre, tekintettel arra, hogy a történeti al-

¹⁶ ABLONCZY Bálint: Az alkotmány nyomában. Beszélgetések Szájer Józseffel és Gulyás Gergellyel. Bp., 2011, Elektromédia Kft. 82.

¹⁷ SZÁJER in: Ablonczy i. m. 82.

¹⁸ Az Alaptörvény és a történeti alkotmány – CSEVÁR Nóra beszélget Szájer Józseffel. In: Jogelméleti Szemle, 2012/4.sz., Bp., 213.

¹⁹ SZÁJER i. m.

²⁰ Bernard Michael ORTWEIN: The Swedish Legal System: An Introduction, In: <https://journals.iupui.edu/index.php/iiclr/issue/view/805/178> (2020. dec.)

²¹ Roger MASTERMAN, Robert SCHÜTZE szerk.: The Cambridge Companion to Comparative Constitutional Law, Cambridge University Press, 2019, 110.

²² TÓTH Zoltán József: Az Egyesült Államok alkotmányának kartális és történeti jellege, In: Polgári Szemle, 13/4–6.sz., 2017, 219–233.

²³ KUKORELLI István szerk.: Alkotmánytan I. A lapfogalmak, alkotmányos intézmények, Osiris, 2007, 13.

²⁴ SZÁJER in Ablonczy i. m.

²⁵ SZENTE i. m., CSINK Lóránt – FRÖHLICH Johanna: Történeti alkotmány és kontinuitás az új Alaptörvényben. In: Közjogi Szemle, 2012. (4. évf.) 1. sz., Bp., 9-14.

kormány klasszikus fogalma csak a kartális alkotmány relációjában értelmezhető, így a kettő párhuzamos létezése nem lehetséges.

IV. AZ ALAPTÖRVÉNY JOGFORRÁSTANI HELYE A NORMASZÖVEG ALAPJÁN

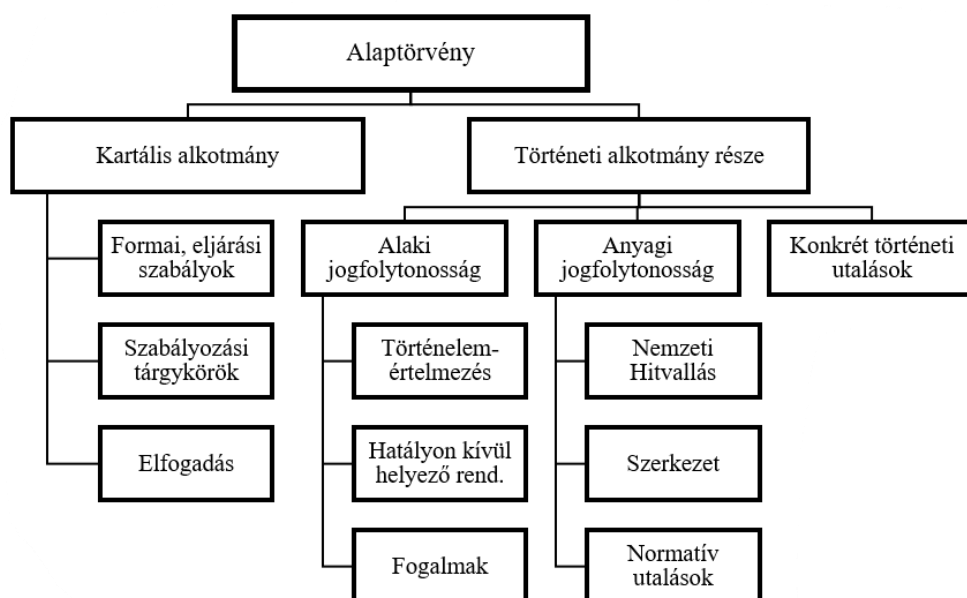
IV.1. Módszertan

Kutatásom második szakaszában arra kerestem a választ, hogy az Alaptörvény a vívmányokra való, a dogmatikus rendszerben értelmezési kérdéseket felvető normatív utalás mellett hogyan rendezi a történeti alkotmányhoz való viszonyát, és feloldja-e a kartális és történeti alkotmány párhuzamos létezésének dilemmáját azáltal, hogy egyértelműen egyikként vagy másikként lép fel. Az érvek rendszerezése során elsődlegesen az Alaptörvény szövegét és a megalkotásában részt vevő szereplők nyilatkozatait, másodlagosan a kapcsolódó alkotmányjogi és jogtörténeti irodalmat vizsgáltam.

IV.2. Az érvelés elméleti hálójá

A jogtudományi kánon (1) kartális alkotmányként tekint az Alaptörvényre, de a normaszövegből a vívmányokra utalás melletti más rendelkezések alapján is levezethető az azt (2) a történeti alkotmány részének tekintő álláspont is. A kartális alkotmányként való értelmezést alapozzák meg (a) az Alaptörvény saját magára nézve megállapított speciális formai és eljárási szabályai, (b) a szabályozási tárgykörei és a szabályozás jellege, valamint (c) az elfogadásának jogtörténeti kontextusa.

A történeti alkotmány részeként felfogó értelmezést támasztja alá az Alaptörvény (a) alaki jogfolytonosság, illetve (b) anyagi jogfolytonosság megteremtése iránti igénye, illetve a benne szereplő (c) konkrét történeti utalások. Az alaki jogfolytonosság kapcsán (aa) az Alaptörvény történelemértelmezése, (ab) a hatályon kívül helyező rend., illetve (ac) fogalomhasználata, az anyagi jogfolytonosság vonatkozásában (ba) a Nemzeti Hitvallás, (bb) az Alaptörvény szerkezete, illetve (bc) értékválasztást tükröző normatív utalásai alapján hozhatók fel érvek.

IV.3. Kartális alkotmány

Az Alaptörvényre kartális alkotmányként hivatkozik mind a központi kormányzati kommunikáció,²⁶ mind a jogtudomány legtöbb képviselője.²⁷ Ezt megalapozzák azok az Alaptörvényt a jogszabályok közül formai és eljárási szempontból kiemelő szabályok, amelyeket a normaszöveg maga állapít meg saját magára nézve: az elfogadásának és módosításának garanciáit rögzítő S) cikk, illetve az Alaptörvényt a normahierarchia élére helyező R) cikk (1) bekezdés és T) cikk.

A kartális jelleget erősíti továbbá, hogy az Alaptörvény a teljeskörűség igényével szabályozza a hagyományos alkotmányos tárgyköröket: az államszervezet alapvető intézményeit és az alapjogokat. A normaszöveg tartalmilag is megfelel²⁸ az alkotmányosság követelményeinek,²⁹ a B) cikk (1) és (3) bekezdésben rögzítve a jogállamiság, a demokrácia és a népszuverenitás elvét.

Végezetül az Alaptörvény elfogadásának jogtörténeti kontextusa is erősíti a kartális jellegét: Egyrészt a 20. század során fokozatosan erősödött a kartális alkotmány létrehozására való igény, és az ekkor keletkező dokumentumok formailag és tartalmilag is egyre közelebb kerültek a modern kartális alkotmányosság követelményeinek megvalósításához, másrészt kiemelendő az a paradoxonként is hivatkozott³⁰ tény is, hogy az Alaptörvény formailag jogfolytonosságot vállal az Alkotmánnyal, a Záró és vegyes rendelkezések 2. pontjában rögzítve, hogy azt az Országgyűlés az 1949. évi XX. törvény 19. § (3) bekezdés a) pontja és 24. § (3) bekezdés alapján fogadja el.

IV.4. Része a történeti alkotmánynak

Az Alaptörvény kartális vonásai mellett szorosan kapcsolódik a legitimitásának alapjául szolgáló történeti alkotmányhoz, a történeti utalásokból levezethető az Alaptörvényt a történeti alkotmány részének tekintő értelmezés is.

Az alaki jogfolytonosság megteremtésére való törekvést, tehát annak a rögzítését, hogy az Alaptörvény közvetlen történeti előzménye a történeti alkotmány, tükrözi a Nemzeti Hitvallásban³¹ kifejtett, utóbb az U) cikkbe került rendelkezésekben is megerősített történelmértelmezés. Eszerint Magyarország 1944. március 19-én, a német csapatok bevonulásával elvesztette szuverenitását, és azt csak 1990. május 2-án, az első demokratikusan megválasztott országgyűlés megalakulásával nyerte vissza. Így az ezt megelőzően, idegen elnyomás alatt született, kartális alkotmányként fellépő dokumentumok érvénytelenek, és nem jelentik a történeti alkotmány felfüggesztését.

Az így hatályban maradtnak tekintendő történeti alkotmányt ugyanakkor az Alaptörvény sem függeszti fel, így a folytonosság megteremtése nem egy, közvetlenül a történeti alkotmányt követő új dokumentum megalkotásában, hanem a történeti alkotmányosság (részbe-

²⁶ Kormany.hu: <https://kormany.hu/hu/mo/az-alaptorveny> (2020. okt.)

²⁷ VÖRÖS Imre: A történeti alkotmány az Alkotmánybíróság gyakorlatában. In: *Közjogi Szemle*, 2016/4. sz., Bp.; 46. SZAKÁLY Zsuzsa: A történeti alkotmány és az alkotmányos identitás az Alaptörvény tükrében. In: *Pro Publico Bono: Magyar Közigazgatás*. Bp., 2015, Nemzeti Közszoigalati Egyetem 27.; BALOGH Elemér in. *Képesy i. m.*

²⁸ A szabályozás tartalmi megfelelése elsősorban politikai természetű érvek alapján vitatott (lásd pl. Kim Lane SCHEPPELE in: https://hvg.hu/itthon/20120131_scheppele_magyar_alaptorveny)

²⁹ Az alkotmányosság követelményeiről ír: TRÓCSÁNYI László – SCHANDA Balázs (szerk.): *Bevezetés az alkotmányjogba 1. - A PPKJE JÁK Könyvei*, Bp., 2011, 65-76.; TAKÁCS Imre: Az alkotmányosság követelményei, in: KUKORELLI István szerk.: *Alkotmánytan I. Alapfogalmak, alkotmányos intézmények opt. cit.* 29-31.

³⁰ KÉPESSY Imre in: *Képesy i. m.*; KANDIKÓ Csanád: Alkotmányellenes alkotmány, avagy az R) cikk (3) csapdája. In: *Ars Boni*, <https://arsboni.hu/alkotmanyellenes-alkotmany-avagy-az-r-cikk-3-csapdaja> (2020. jún.)

³¹ A Nemzeti Hitvallásról elsődlegesen lásd: PATYI András (szerk.): *Rendhagyó kommentár egy rendhagyó preambulumról. Magyarország Alaptörvénye, Nemzeti Hitvallás*. Bp., 2019, Dialóg Campus

ni) fenntartásában bontakozik ki. Az Alaptörvény hatályon kívül helyező rendelkezésében nem utal a történeti alkotmányra, és a hatályban tartás vezethető le az Alaptörvény elnevezéséből is, amely egy történetileg az alkotmány részét képező jogszabálytípusra utalva³² tartózkodik a történeti alkotmányt definíciószerűleg felülíró kartális alkotmányi jelleg kimondásától. Összhangban van ezzel az Alkotmánybíróság nevének tudatos megtartása is:³³ az Alkotmánybíróság feladata az alkotmány mint tágabb fogalom értelmezése, amelynek részét képezik az Alaptörvény mellett a történeti alkotmány vívmányai is.

Az Alaptörvény törekedett továbbá a történeti alkotmánnyal való anyagi jogfolytonosság megteremtésére, tehát arra, hogy az új norma tartalmilag, értékválasztását tekintve egyezzen a történeti alkotmány szellemiségével és elveivel. Az értékrendi elköteleződést elsősorban a Nemzeti Hitvallás hordozza, amely magát a címében a magyar nemzet értékválasztását megfogalmazó kinyilatkoztatásként azonosítja, és utal a történeti alkotmányban gyökerező nemzeti sajátosságnak tekintett értékekre, így a kereszténység nemzetmegtartó erejére, illetve a családra és a nemzetre mint az együttélés legfontosabb kereteire. Az Alaptörvény szerkesztése kapcsán szintén értékválasztásnak tekinthető az alapjogi katalógus szerkezeti kiemelése,³⁴ illetve a normaszöveg maga is tartalmaz értékválasztások melletti elköteleződést tükröző szabályokat, így az L) cikkben ismét utal a családra és tartalmi definícióját adta a házasságnak, a II. cikkben rögzíti a magzati élet védelmét.

Végezetül az Alaptörvény az alaki és anyagi jogfolytonosságra vonatkozó részek mellett a történelmi múlt tiszteletben tartásának hangsúlyozását szolgáló történeti utalásokat is tartalmaz, így a Nemzeti Hitvallás hivatkozik Szent Istvánra, az ország megmaradásáért, szabadságért és függetlenségért küzdő őseinkre, valamint a Szent Korona tiszteletben tartására is, a normaszöveg pedig rögzíti a nemzeti ünnepeket és a hivatalos állami ünnepet.

IV.5. Összegzés és következtetések

Az Alaptörvény számos rendelkezése, a benne foglalt szabályozás teljessége és az elfogadásának jogtörténeti kontextusa alapján azt kartális alkotmányként értékelhetjük, ugyanakkor a vívmányokra való normatív utalás mellett történelemértelmezésén, hatályon kívül helyező rendelkezésein, fogalomhasználatán, értékválasztásain és más történeti utalásain keresztül formai és tartalmi szempontból is szorosan kapcsolódik a történeti alkotmányhoz, amely lehetővé teszi annak a történeti alkotmány részeként való értelmezését.

A normaszöveg alapján tehát nem bizonyultak feloldhatónak a kartális és történeti alkotmány párhuzamos létezésének dogmatikus-pozitívista rendszerben felmerülő aggályai, így a vívmányokra való utalás értelmezése és alkalmazása vált kulcsfontosságúvá: a norma címzettjére nem pusztán az Alaptörvény értelmezése, hanem egyúttal az is várt, hogy állást foglaljon az Alaptörvény és a történeti alkotmány közötti viszony, az alkotmányos rendszer történeti vagy kartális voltának kérdésében, vagy az alkotmányozó eredeti akaratát alapul véve kidolgozza a történeti és egyben kartális rendszer működésének szabályait.

V. A HATÁLYOS JOG ÉS A TÖRTÉNETISÉG ÖSSZEKAPCSOLÁSÁNAK JOGIRODALMI ELMÉLETEI

V.1. Módszertan

³² NACSA i. m.

³³ SZÁJER i. m.

³⁴ HORVÁTH Attila (Mandiner) i. m.

Az Alaptörvény hatályba lépését követően és az Alkotmánybíróság gyakorlat első évében a jogtudomány számos elméleti és gyakorlati képviselője tett kísérletet a felmerülő kérdések megválaszolására, különböző elméleteket fogalmazva meg két vizsgálati szempont szerint: (1) Hogyan integrálható a történeti alkotmányunk vívmányaira utaló értelmezési szabály a jelen döntően jogpozitivistá rendszerébe? (2) Milyen gyakorlati következményekkel jár az értelmezési szabály integrálása? A kutatás harmadik szakaszában ezeket az elméleteket azonosítottam és foglaltam rendszerbe.

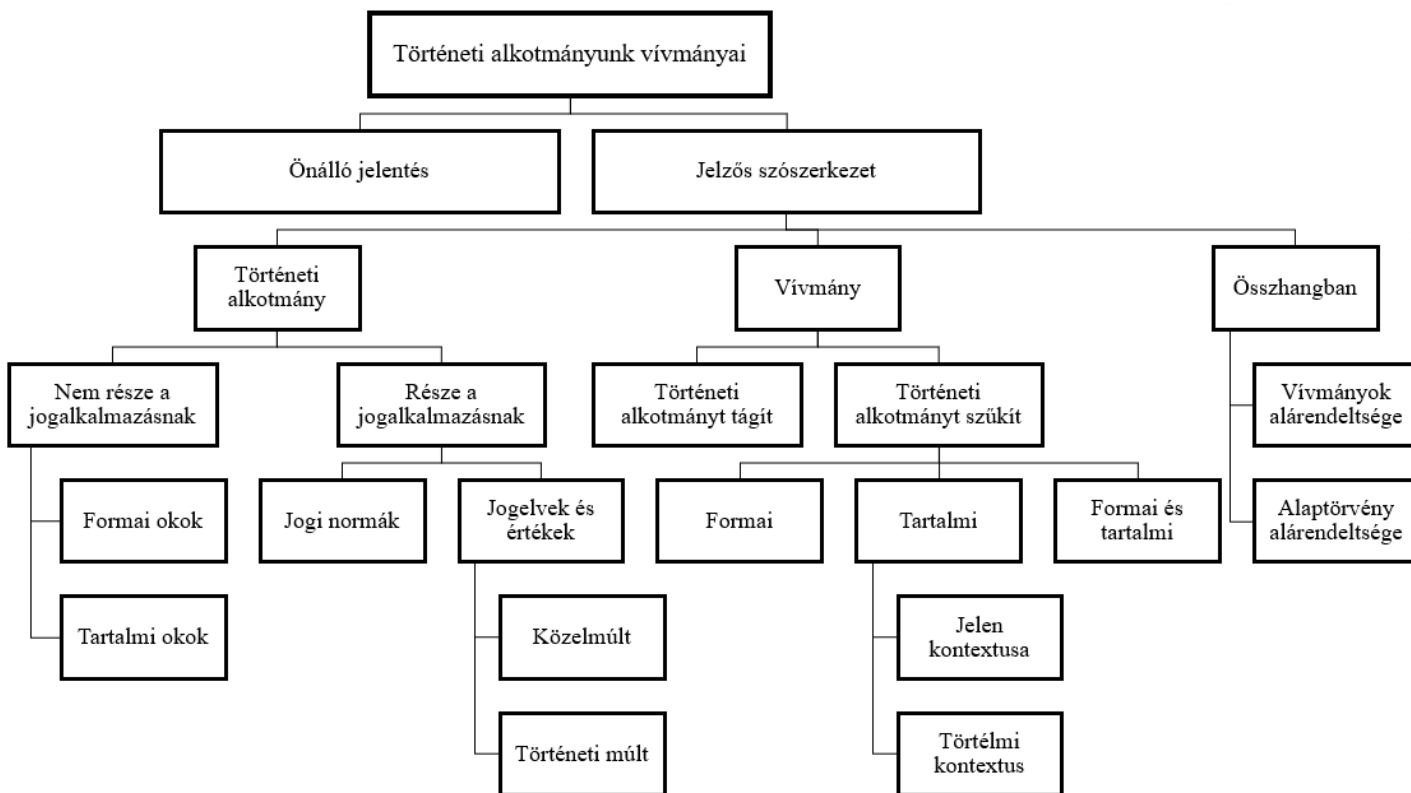
V.2. Az integrálás lehetséges módjai

A történeti alkotmány vívmányaira vonatkozó kitétel értelmezésének két fő ága bontakozott ki a jogirodalomban, (1) a kifejezést egy jelzős szószerkezetként értelmező, a történeti alkotmány, a vívmány, illetve az összhangban való értelmezés lehetséges jelentéstartamait is vizsgáló, valamint (2) a kifejezésre a maga egységében tekintő, annak a szavak eredeti értelmétől elszakadó önálló jelentést tulajdonító irányzat. A második irányzat két elméletet azonosított, az első irányzat alatt azonban számos további elmélet felsorakoztatható.

A történeti alkotmány lehetséges jelentéstartamai között megkülönböztethetők (i) a történeti alkotmány joggyakorlatba való integrálhatóságát annak teljes tartalmára nézve kizáró, valamint (ii) a történeti alkotmányt részben vagy egészben integrálhatónak valló elméletek. Az előbbiek részben (a) formai, részben (b) tartalmi szempontokra hivatkoznak, az utóbbiak egy része (a) jogi normák, míg mások (b) jogelvek és értékek gyűjteményeként tekint a történeti alkotmányra, ezek közül is egy része (ba) a közelmúlt, míg mások (bb) a történeti múlt szempontjai alapján azonosítják ezen elveket.

A vívmány kifejezés lehetséges jelentéstartamait vizsgáló elméletek részben (i) a történeti alkotmány fogalmát tágító, részben (ii) azt szűkítő fogalomként tekintenek arra, ez utóbbiak a szűkítést (a) formai, (b) tartalmi vagy (c) formai és tartalmi szelekciós szempontok szerint látják megvalósíthatónak. A tartalmi szempontok kapcsán részben (ba) a jelen kontextusában, részben (bb) történelmi kontextusban gondolkodnak az elméletek.

Az összhangban való értelmezés kitételből az elméletek többsége szerint (i) a vívmányok az Alaptörvény szabályainak alárendeltek, de felmerül (ii) a vívmányokat az Alaptörvény felé rendelő értelmezés lehetősége is.

V.2.1. Jelzős szó szerkezet: történeti alkotmány

A történeti alkotmány kifejezést értelmező elméletek egy része tehát (i) kizárja a történeti alkotmány gyakorlati alkalmazásának lehetőségét, míg mások (ii) azt részben vagy egészben integrálhatónak tartják a joggyakorlatba.

Tartalmi szempontokra alapozva zárja ki a jogalkalmazásból a történeti alkotmány egészét az azt a magyar nemzet életformájával azonosító elmélet,³⁵ mely szerint a történeti alkotmány a nemzet mint közösség összetartozásának kifejezése, így az Alaptörvényben való szerepeltetése a nemzet örökségének felmutatása. Az ilyen szerepeltetés nem hoz létre normatív tartalmat, hanem a politikai kommunikáció részeként az Alaptörvény történelmi hagyományokhoz ragaszkodó nemzetfelfogását tükrözi,³⁶ összhangban a konzervatív szemlélet közösségben kiteljesedő, a nemzet, a haza és a család alkotó védelme iránt elkötelezett emberképével.³⁷

Szintén a politikai kommunikáció részeként értelmezte az Alaptörvény hatálybalépésekor a történeti alkotmányra való utalást a *nemzeti identitás* elmélete,³⁸ amely szerint a történeti alkotmány szerepeltetése az összetartozás szimbólumszerű deklarációja és elsősorban

³⁵ RIXER Ádám: A történeti alkotmány lehetséges jelentéstartalmai. In: Jogelmélet Szemle, 2011/3.sz. <http://jesz.ajk.elte.hu/riker47> (2020. okt.)

³⁶ NIEDERMÜLLER Péter: A „Nemzeti Hitvallás” alkotmánya. Mozgó Világ 2011/4. in: http://epa.oszk.hu/01300/01326/00126/MV_EPA01326_2011_04_01_2.htm (2020. okt.)

³⁷ Az Alaptörvény emberképéről ír TÓTHI. m.

³⁸ RIXER i. m.

identitási elemként értelmezhető.³⁹ Az Alaptörvény hetedik módosítását követően viszont, az alkotmányos identitás védelmének normaszövegbe foglalásával ez az elmélet a gyakorlati alkalmazás megalapozásaként került előtérbe.

Végezetül, formai szempontokra alapozva zárta ki a történeti alkotmányt a joggyakorlatból az azt *fiktív alkotmányként* leíró elmélet,⁴⁰ amely szerint bár lehetséges, hogy a történeti alkotmány tartalmaz a gyakorlatban alkalmazható normákat, azok ellentmondásossága, beláthatatlan mennyisége és a rögzítetlenségből fakadó megismerhetetlensége miatt nem tud kialakulni az alkalmazásuk jogbiztonság szempontjainak megfelelő, érdemi gyakorlata.

A történeti alkotmány részbeni vagy teljes alkalmazhatóságát valló elméletek egy része *jogi normák összességeként* tekint a történeti alkotmányra. A korábbiakban használt fogalom ennek a klasszikus jogtörténeti definíciónak felel meg, amely szerint a történeti alkotmány a kartális alkotmánnyal szemben meghatározható alkotmánytípusként különböző időben és jogforrási szinten keletkezett normák, illetve szokásjogi szabályok összességeként hozza létre az alkotmányos berendezkedés alapját.

A történeti alkotmányt koronként eltérő jogszabályok alkották, s bár e szabályok köre az egyes korszakok gyakorló jogászái számára körülhatárolható volt,⁴¹ annak pontos tartalma a jogirodalomban folyamatos diskurzus tárgyát képezte⁴² és képezi.⁴³ A történeti alkotmány körébe tartozó szabályok beazonosítására alkalmazhatók formális szempontok, értelmezhetjük a történeti alkotmányt *alaptörvények és az általuk hivatkozott törvények* összességeként,⁴⁴ megismerési forrásaként tekinthetünk a *sarkalatos törvényekre*,⁴⁵ illetve elméletileg lehetséges az is, hogy formai követelmények támasztása nélkül *minden jogi norma* elismerendő a történeti alkotmány részeként. Alkalmazhatók *tartalmi szelekciós szempontok* is, ha az eszerinti csoportosítások elkészítőjét könnyen is érheti az önkényesség vádja.⁴⁶

A részbeni vagy teljes alkalmazhatóságot megengedő nézetek másik ágát a történeti alkotmányt *jogelvek és értékek gyűjteményeként* értelmező elméletek köre képezi, amely szemlélet nemcsak konkrét elméleti kategóriák megfogalmazásával, hanem azok nélkül is megjelent mind az Alaptörvény hatálybalépése előtti időkben,⁴⁷ mind azután.⁴⁸

A történeti múlt szempontjai alapján azonosítja e jogelveket és értékeket a történeti alkotmányt *egyedi jogintézményekben továbbélő eszmeként* értelmező szemlélet,⁴⁹ amely szerint a történeti alkotmány értékeinek a modern jogban való egyedüli lehetséges megjelenési formája a konkrét jogintézményekben, például az Alaptörvény megalkotásakor is lehetséges alternatívaként felmerülő kétkamarás parlament intézményében rejlik.⁵⁰ Az alkalmazás valamivel tágabb körét jelöli ki a történeti alkotmányt *a kereszténység értékkatalógusaként* értelmező elmélet.⁵¹ Ezen elmélet szerint a történeti alkotmány magját a kereszténység mint politikai vallás, illetve a keresztény természetjog által rögzített morális elvek jelentik, és mivel e nézet

³⁹ VARGA ZS. i. m.

⁴⁰ RIXER i. m.

⁴¹ A történeti alkotmány alkalmazásának egy példáját mutatja be VÖRÖS i. m. 51-53.

⁴² A történeti alkotmány tartalmának azonosítására tett kísérletet pl. TOLDY Ferenc: A magyar birodalom alaptörvényei; BEÖTHY Zsigmond: Elemi magyar közjog, e munkákat idézi ZÉTÉNYI i. m.

⁴³ ZÉTÉNYI i. m.

⁴⁴ NACSA i. m.

⁴⁵ SALAMON i. m.

⁴⁶ Zétényi munkájával kapcsolatban fogalmaz meg kritikát VÖRÖS i. m.

⁴⁷ SALÁTA Kálmán: Fejezetek a Független Kisgazdapárt 1945-ös küzdelmeiből c. munkáját idézi ZÉTÉNYI i. m.

⁴⁸ VARGA ZS. i. m.

⁴⁹ RIXER i. m.; BALOGH Elemér in Képegy i. m.

⁵⁰ SZILI Katalin alkotmánytervezete

⁵¹ RIXER i. m.

szerint ezen elvekhez a jog kötve van,⁵² a pozitív normaszöveget is ezek figyelembevételével és az érvényesülésüknek teret engedve kell megalkotni.⁵³

A történeti alkotmányt *kollektív emlékezetként* értelmező elmélet⁵⁴ biztosítja a legtágabb alkalmazási kört a történeti alkotmánynak. Ennek értelmében a történeti alkotmány egyrészt értékcatalogusként őrzi azokat az elveket, eszméket, amelyek a történelem folyamán meghatározták a jogrendszer és a társadalom működését, másrészt fogalomnyilvántartásként azt, hogy ezek az elvek és eszmék az egyes korokban milyen különböző jelentést hordoztak. Az elmélet alapján a történeti alkotmánynak a jogalkotásban reflexiós pontként, a jogértelmezésben pedig történeti fogalomértelmezési segédletként lehet szerepe.

Végezetül, *a közelmúltra reflektálva* értelmezi a történeti alkotmány fogalmát a *láthatatlan alkotmány*-konceptió,⁵⁵ mely szerint a történeti alkotmány egyetlen alkalmazható részét azok az erkölcsi és morális alapelvek jelentik, amelyek minden alkotmány megalkotásakor meghúzódnak a háttérben. Ezek nem feltétlenül kerülnek azonosításra egy alkotmány elfogadásakor, illetve konkrétan nem olvashatók ki a történeti alkotmány dokumentumaiból sem, hanem az Alkotmánybíróság értelmező tevékenysége során konkretizálódnak, és minden alkotmány elfogadásának és értelmezésének alapjául szolgálnak.⁵⁶

V.2.2. Jelzős szószerkezet: vívmány és összhangban való értelmezés

Bár a vívmány szó az európai uniós (uniós) *acquis communautaire* kifejezés fordításaként ismert volt a magyar jogi nyelvben, azt az Alaptörvény használta először a hazai jog normatív kontextusában, így a történeti alkotmányhoz hasonlóan e fogalom is értelmezésre szorult.

Elképzelhető a vívmány szónak a történeti alkotmány fogalmát *tágító* értelmezése, összhangban az uniós *acquis* használatával, amely az írott források mellett kiterjeszti a jogforrások körét az Európai Unió (EU) szereplőinek szokásaira, intézkedéseire is.⁵⁷ E felfogás, különösen a történeti alkotmányhoz tartozó normák, illetve elvek körét szűken felfogó értelmezések kiegészítéseként, megteremti a lehetőségét annak, hogy ne pusztán a történeti alkotmány, hanem az annak tartalma alapján keletkezett, abból levezethető más jogforrások, illetve jogelvek is részét képezzék a jogalkalmazásnak.

A jogirodalomban gyakrabban jelenik meg a vívmány történeti alkotmány fogalmát *szűkítő* értelmezése,⁵⁸ ahol a szelekció történhet a történeti alkotmányt jogi normák összességként felfogó elméletekhez hasonlóan *formai*, illetve *tartalmi*, valamint *formai és tartalmi* szempontok figyelembevételével. A történeti alkotmányhoz hasonlóan itt is felmerülnek a tartalmi és formai szelekció egyes irányai, kiegészülve a formai értelmezés kapcsán két további lehetőséggel: Az értelmezéskor *a jelenből visszatekintő* szemlélet⁵⁹ szerint a történeti alkotmány jelenleg használható tartalmát az Alaptörvény által közvetített értékrend alapján, a vizsgált normát vagy elvet a jelen kontextusában szemlélve kell meghatározni, ezt a szemléletet tükrözi az alkotmányozó korábban bemutatott eredeti akarata. A *múltba helyezkedő* szem-

⁵² A jog erkölcsi alapelvekhez kötöttségét valló álláspont fő kritikusá Herbert Hart, erről: HART, H. L. A.: Jog, szabadság, erkölcs, 1999, Osiris

⁵³ Ezzel összhangban szólaltak fel a KDNP képviselői az Alaptörvény parlamenti vitáján, lásd pl. SALAMON László (képviseelői felszólalások)

⁵⁴ RIXER i. m.

⁵⁵ SÓLYOM László 23/1990. (X. 31.) AB határozathoz fűzött párhuzamos véleménye

⁵⁶ CSINK – FRÖHLICH i. m.

⁵⁷ <https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/acquis.html>

⁵⁸ SZAKÁLY i. m.; Szájer i. m.

⁵⁹ SZÁJER i. m.; TRÓCSÁNYI László in: MOLNÁR Benedek – NÉMETH Márton – TÓTH Péter (szerk.) MÉRLEGEN az Alaptörvény. Interjúkötet hazánk új alkotmányáról. Bp., 2013, HVG-ORAC 78.

lélet⁶⁰ ezzel szemben az adott vívmányt az adott történelmi kor társadalmi és jogi viszonyait szem előtt tartva, születésének és alkalmazásának kontextusában vizsgálja és értékeli.⁶¹

Végezetül, az összhangban értelmezés fogalmának jelentésével kapcsolatos elméletek a jogpozitivisták szemlélet normahierarchia iránti igényét tükrözve a történelmi alkotmány és az Alaptörvény közti alá-fölérendeltségi viszony tisztázására törekszenek. Az elméletek egy része szerint az értelmezési szabály *az Alaptörvényt a történelmi alkotmány felé rendeli*,⁶² de megjelenik *az Alaptörvényt a történelmi alkotmány alá rendelő* értelmezés is.⁶³ Ezekre reflektál az az álláspont, mely szerint a viszony tisztázatlansága a normaszöveg alapján nem feloldható.⁶⁴

V.2.3. Önálló jelentés: történelmi alkotmányunk vívmányaival összhangban

Az R) cikk (3) bekezdés értelmezésének másik, a jogirodalomban ritkábban megjelenő ága szerint a „történelmi alkotmányunk vívmányaival összhangban” kifejezés *önmagában fogalmaz meg egy értelmezési elvet*, függetlenül, de legalábbis elrugaszkodva a történelmi alkotmány, a vívmány, illetve az összhangban való értelmezés lehetséges jelentéstartamaitól.

Egyrészt e szabály tekinthető az *interpretatio historica*, azaz a történelmi jogértelmezés sajátos leképeződésének,⁶⁵ amennyiben a történelmi alkotmányt az Alaptörvény megalkotásához vezető útnak, annak dokumentumait pedig az Alaptörvény-alkotás dokumentációjának értelmezzük, bár e felfogás erősen vitatott.⁶⁶ Másrészt tekinthetünk a szabályra *sui generis interpretatióként* is, nyitva hagyva az Alkotmánybíróságnak a lehetőséget arra, hogy maga dolgozzon ki az egyes, már alkalmazott tesztek mintájára egy speciális, a fenti lehetőségektől részben vagy egészben eltérő értelmezési módszert.⁶⁷

V.3. Az integrálás lehetséges következményei

Az egyes lehetőségek kapcsán a jogirodalom különböző várható következményeket azonosított, és kritikákat fogalmazott meg különösen (1) az alkalmazott tartalommal, (2) annak azonosításával, valamint (3) összességében az alkalmazás lehetőségével kapcsolatban.

Az alkalmazott tartalom tekintetében az egyes jogszabályok vívmányként való azonosítása kapcsán fogalmazódott meg kritika. Kiemelésre került, hogy ha egy olyan jogszabályt azonosítanak vívmányként, amely tartalmilag összhangban van az Alaptörvénnyel, a figyelembevétel nem szolgáltat új szempontokat az értelmezéskor, így annak vívmányként való deklarálása *felesleges*. Akkor viszont, ha a jogszabály eltér az Alaptörvényben foglaltaktól, az azonosítás *konfliktusos* eredményt hoz, ami az Alaptörvény mint legfőbb jogi norma védelmének csorbulásához, illetve a jogszabály hatálytalanságára tekintettel a jogbiztonság veszélyeztetéséhez vezet.⁶⁸

⁶⁰ KUKORELLI István in: Képegy i. m.

⁶¹ A két szemlélet vitájához tartalmilag kapcsolódik: KARÁCSONY András: Gadamer és Betti vitája a jogi értelmezéstanról. In: <http://jesz.ajk.elte.hu/karacs2.html> (2020. okt.)

⁶² SZÁJER i. m.; TRÓCSÁNYI i. m.; CSINK – FRÖHLI i. m.

⁶³ MEZEY Barna in: Képegy i. m.

⁶⁴ VÖRÖS i. m.

⁶⁵ SZENTE Zoltán: A historizáló alkotmányozás problémái – a történelmi alkotmány és a Szent Korona az új Alaptörvényben. In: Közjogi Szemle, 2011. (3. évf.) 3.sz., Bp., 1-13.

⁶⁶ Kritikusan ír róla VÖRÖS i. m. 50.

⁶⁷ Ilyen vívmányteszt megalkotására tett kísérletet MILÁNKOVICH András – SZENTGÁLI-TÓTH Boldizsár: Dís zító elem vagy új értelmezési távlatok? A magyar közjog történelmi dimenziója az Alaptörvény tükrében. In: Közjogi Szemle, 2014. (VII. évf.) 1.sz., Bp., RIXER Ádám: A vívmány-teszt. Bp., 2017, Dialóg Campus

⁶⁸ VÖRÖS i. m. 55.

Az alkalmazandó tartalom azonosításával kapcsolatban elsődlegesen az a lehetőség került kiemelésre, hogy megismerhető szempontrendszer hiányában, illetve akár egy ilyen szempontrendszer által legitimálva az Alkotmánybíróság maga fog vívmányként deklarálni egyes történeti jogforrásokat. E gyakorlat egyrészt nem csökkentené a jogbiztonság veszélyének kockázatát,⁶⁹ másrészt a teljes történeti dimenzió vizsgálata helyett *önkéntes*,⁷⁰ az aktuális, akár *politikailag színezett*⁷¹ érvelés megalapozására használná az értelmezési szabályt.

Végezetül, ezekből adódóan az alkalmazás lehetőségének kritikája is felmerült, utalva arra, hogy ha az Alkotmánybíróság maga is megfogalmazza a korábbi kétségeket, és ezért nem alkalmazza az értelmezési szabályt, az az Alaptörvény „*holt betűjévé*,”⁷² pusztá deklarációvá válik, fenntartva a későbbi önkényes és kockázatokkal járó alkalmazás lehetőségét. Mindennek fényében a jogirodalomban gyakran jelent meg az a szemlélet, hogy a szabályozás jogi szempontból problematikus, de mégis normatív erővel bíró politikai kinyilatkoztatás.⁷³

V.4. Összegzés és következtetések

A jogirodalomban megjelenő alkotmányjogi, jogtörténeti és jogelméleti-dogmatikai fókuszú értelmezések az Alkotmánybíróság lehetséges megközelítési módjait átfogóan bemutató rendszerbe foglalhatók. Mind az elvekként és szabályösszességként is felfogható történeti alkotmánynak, mind az azt tágító vagy szűkítő szelekciós szempontként figyelembe vehető vívmánynak számos értelmezési módja van, az összhang hierarchiával kapcsolatos jelentése sem egyértelmű, illetve, az értelmezési szabály egésze is tekinthető egyfajta speciális értelmezési előírásnak. Ugyanakkor a jogirodalom minden értelmezési mód kapcsán megfogalmazott lehetséges aggályokat, és az alkalmazhatatlanság, illetve a nem, feleslegesen vagy konfliktust keltően való alkalmazás miatt az Alaptörvény történetiségének és kartális voltának konfliktusa nem látszott feloldhatóan. Koherens és érdemi Alkotmánybírósági gyakorlat tehát előzetesen, a dogmatikai-elméleti háttér által megrajzolt keretek között nehezen volt elképzelhető.

VI. AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG GYAKORLATA 2012 ÉS 2020 KÖZÖTT

VI.1. Módszertan

A felmerült kérdések megválaszolása tehát az Alkotmánybíróságra várt. A testület 2012. július 17-én hozta meg az első vívmánnyal kapcsolatos határozatot, amelyet számos másik, a konkrét értelmezési szabályra vagy a történeti alkotmányra utaló döntés követett.

Kutatásom során 79, 2012 júliusa és 2020 novembere között hozott ilyen alkotmánybírósi döntést vizsgáltam, amelyeket a testület honlapján található keresőprogrammal azonosítottam, összesítve az „R) cikk (3) bekezdés”, valamint a „történeti alkotmány” kulcsszavak használatával megjelenített találatokat. A 79 döntés [76 határozat (ABH) és 3 végzés] az indokolásában, párhuzamos indokolásokban, illetve különvéleményekben összesen 92 alkalommal utalt a kulcsszavak valamelyikére, ezek közül 56 volt a kutatás szempontjából releváns történeti utalás, a többi esetben vagy nem került tényleges kifejtésre az R) cikk (3) be-

⁶⁹ SZENTE Zoltán: A 2011. évi Alaptörvény és a történeti alkotmány összekapcsolásának mítosza. *Közjogi Szemle*, 2019/1., 1-8.

⁷⁰ VÖRÖS i. m. 53-55.

⁷¹ Ezzel is összekapcsolható aggályokat fogalmaz meg a Nemzeti Hitvallással kapcsolatban Herbert KÜPPER in: MOLNÁR – NÉMETH – TÓTH (szerk.) i. m. 97-98.

⁷² SZENTE (2011) i. m.; VÖRÖS i. m.

⁷³ SZENTE (2019) i. m.

kezdésnek való megfelelés elemzése, vagy az a Nemzeti Hitvallással volt kapcsolatos. Kutatásom mintáját ez az 56 döntés képezte.

Az 56 történeti utalást tartalmazó döntés közül 30 olyan volt, amely konkrétan utalt a történeti alkotmány valamely vívmányára. E határozatokat először (1) dinamikus szemléletet követve, a nyolc év fejlődési folyamatában betöltött helyük szerint vizsgáltam, kiemelt figyelmet fordítva az értelmezési szabály (i) alkalmazási területeire, (ii) alkalmazásának gyakoriságára, valamint (iii) az alkalmazás céljára. Ezt követően a határozatokat (2) statikus szempontok szerint, az időbeliségtől függetlenül elemeztem, vizsgálva (i) az azonosított vívmányok jellegét, (ii) az azonosítás időbeli kereteit, és (iii) az alkalmazás módját.

Összes döntés	79
Határozat	76
Végzés	3
Összes utalás	92
R) cikk (3) bekezdés	27
Nemzeti Hitvallás	9
Érdemi történeti utalás	56
Vívmány	30
Ebből új	20
Alapelv (különböző)	22
Jogszabály (különböző)	7

VI.2. Dinamikus elemzés

A vizsgált mintát tehát először a döntések keletkezésének időbeli egymásutánosságára tekintettel mutatom be, figyelemmel arra, hogy hogyan változott az alkalmazás területe, gyakorisága, illetve célja az Alaptörvény hatálybalépése óta eltelt időben. Az alkalmazás területeinek beazonosításához elsősorban a 33/2010. (VII. 17.) ABH, illetve a 22/2016. (XII. 5.) ABH jelentett támpontot. Ezek alapján a vívmányokra való utalás két alkalmazási köre különül el: (1) belső jogi alkotmányos jelentőségű kérdések, illetve (2) külső, uniós jogi hatáskörgyakorlással kapcsolatos kérdések megválaszolása.

VI.2.1. Belső jogi alkotmányos jelentőségű kérdések

VI.2.1.1. Az alkalmazás gyakorisága

A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló törvénnyel kapcsolatos alkotmányjogi panasz tárgyában hozott 33/2012. (VII. 17.) ABH tartalmazott először kifejezett utalást a vívmányokra. Az indokolás értelmezte az R) cikk (3) bekezdést, és az értelmezési szabályra szó szerzetként tekintve rögzítette, hogy az Alkotmánybíróság feladata annak meghatározása, hogy a történeti alkotmány mint tágabb halmaz mely része minősül alkalmazandó vívmánynak.

A határozat ezt követően azonosította is „a történeti alkotmány konszolidált értelmezésének minimumaként” „a polgári átalakulást konstituáló törvényeket”, azokon belül is a bírói

hatalom gyakorlásáról szóló 1869. évi 4. törvénycikket és a bírák és bírósági hivatalnokok áthelyezése és nyugdíjazása körüli eljárást szabályozó 1871. évi 9. törvénycikket. Ezek rövid bemutatása után, de rajtuk túlmutató történeti elemzés nélkül a testület vívmányként azonosította a bírói függetlenség és az abból eredő elmozdíthatatlanság elvét, és a „törvényből kitesző”, „a bírói hivatal viselői iránti jogalkotói alázatot tükröző törvényhozói attitűdöt” is.

A 33/2012. (VII. 17.) ABH tehát rögzítette az értelmezési szabály alkalmazásának kezdeti kereteit, majd a történeti alkotmány elemeiként azonosított egyes törvények rövid bemutatását követően vívmányként hivatkozott két szervezetszabályozási és egy jogalkotással kapcsolatos, az alkotmányos szabályozás hagyományos tartalmával részben szoros, részben távolabbi kapcsolatban álló alapelvre, amelyeket az Alaptörvényben tételes szabályként rögzített, bírói függetlenségre és elmozdíthatatlanságra vonatkozó szabályokkal együtt alkalmazta döntése alátámasztására.

Nem jelent meg ugyanakkor az indokolásban a vívmányok azonosításának szempontrendszere és az alkalmazás jövőbeli kereteinek meghatározása. Ennek kapcsán kritikát fogalmazott meg Pokol Béla különvéleményében, javasolva, hogy a testület tematikus ülésen foglalkozzon a kérdéskörrel, és kiemelve, hogy az átgondolatlan történeti érvelés egyrészt megkérdőjelezi a változtatható jog koncepcióját, hatályosként alkalmazva a már hatályon kívül helyezett jogszabályokat, másrészt ál-jogtörténeti érvelési dimenziót hozhat létre, mivel a jelenlegi szabályozás szinte minden elemével szemben felhozható egy 19. századi rendelkezés.

Az első határozat által tükrözött széles körű alkalmazási igény valóban alábbhagyott a következő években. Gyakorivá vált, hogy a vívmányokra konkrét elemzési szempontok bemutatása nélkül történt utalás,⁷⁴ illetve az is, hogy ugyan megjelent jogtörténeti elemzés, az alapján konkrét vívmányok nem kerültek azonosításra.⁷⁵ Jellemzővé vált továbbá, hogy új vívmányok azonosítása helyett a testület a 33/2012. (VII. 17.) ABH-ban megjelölt jogszabályok és alapelvek újbóli felidézésére szorítkozott: e gyakorlat kapcsán különösen érdekes a 21/2014. (VII. 15.) ABH, amely arra utalva, hogy a testület azokat korábban már vívmányként azonosította, vívmányként hivatkozott az 1869. évi 4., valamint az 1871. évi 9. törvénycikkre, annak ellenére, hogy valójában azok csak a történeti alkotmány elemeként kerültek addig megjelölésre.

A 28/2014. (IX. 29.) ABH volt a következő, amely a sajtószabadság alapelvében új vívmányt azonosított, ismét csak összhangban az Alaptörvény tételes szabályaival. Az azonosítás gyakorisága azonban ezt követően sem növekedett jelentősen, egészen 2020 novemberéig jellemzően évente két-három új vívmány jelent meg az Alkotmánybíróság gyakorlatában.

VI.2.1.2. Az alkalmazás célja

A történeti érvelés célja az első határozatban az érvelés kiegészítése volt, amely hozzájárult ugyan a döntés megalapozásához, de az indokolás egésze alapján feltehető, hogy nem befolyásolta azt érdemben. Ezt az értelmezést támasztja alá az is, hogy az elkövetkezendő két évben hozott döntések nem is tartalmaztak érdemi történeti érvelést. Az így kialakuló gyakorlattal kapcsolatban kritikát fogalmazott meg, s ezáltal a történeti dimenzió alkalmazásának fontosságára hívta fel a figyelmet Szalay Péter a 4/2014. (I. 30.) ABH-hoz fűzött párhuzamos indokolásában, a bírói függetlenséggel kapcsolatos alapelvek és jogszabályok bemutatása után rögzítve, hogy ezek figyelembevételét és az erre való hivatkozást az adott határozatban szükségesnek tartotta „az érvanyagot erősítő”.

Szalay Péter párhuzamos indokolása utalt tehát először arra, hogy a történeti alkotmány valamely vívmánya szükséges egy döntés megalapozásához, három évvel később pedig

⁷⁴ 45/2012. (XII. 29.) ABH, 5/2013. (II. 21.) ABH

⁷⁵ 4/2013. (II. 21.) ABH, 6/2013. (III. 1.) ABH

Czine Ágnes érvelt először amellett, hogy a vívmányok a határozatban rögzítettől eltérő döntést alapoznak meg. A 34/2017. (XII. 11.) ABH a sajtószabadságot ismételten vívmányként azonosítva az érvelésében hivatkozott az 1848. évi sajtótörvényre is, a döntéssel egyet nem értő Czine Ágnes pedig különvéleményében, a sajtótörvényre vívmányként utalva rámutatott, hogy a meghozott döntést megalapozó érvekkel a forrás egy másik, az indokolásban nem idézett része ellentétes. Különvéleménye követelményként fogalmazta meg a történeti források teljesebb körű áttekintését, rámutatva, hogy az abban foglaltak érdemi ellenérvként is használhatók, így fontos lépést jelentett a történeti dimenzió érdemi alkalmazása felé vezető úton.

A belső kérdések megválaszolásakor a történeti érvelés céljával, funkciójával kapcsolatban azonban továbbra is bizonytalanság, alkalmazását tekintve óvatosság jellemzi az Alkotmánybíróság gyakorlatát. Bár továbbra is van példa a korábbi vívmányok ismétlésére,⁷⁶ illetve értelmezési szempontok kifejtése nélküli történeti utalásra,⁷⁷ 2014 óta visszaszorulni látszik az a tendencia is, hogy a testület a történeti értelmezési kötelezettségének vívmány azonosítása nélkül, pusztán a történeti elemzés tanulságainak levonásával tegyen eleget. Abban konszenzus látszik, hogy pusztán történeti érvekre nem alapítható alkotmánybírói döntés,⁷⁸ azok tényleges súlya esetről esetre eltérő,⁷⁹ jellemzően a döntést megerősítő kiegészítő érvként szerepelnek a határozatokban.

VI.2.2. Európai uniós jogi, hatáskörgyakorlással kapcsolatos kérdések

VI.2.2.1. Az alkalmazás elméleti megalapozása

Az Alkotmánybíróság gyakorlatában a vívmányokra való utalás másik alkalmazási köre az EU-val kapcsolatos, az Unió, illetve a tagállamok közötti hatáskörmegosztást rendező kérdések megválaszolása. Az e tárgykörben született 22/2016. (XII. 5.) ABH szerint Magyarország alkotmányos önazonossága a történeti alkotmányon alapul, s annak példaként felsorolt elemei vívmányok is egyben. Ez összhangban van a hetedik Alaptörvény-módosítás első kísérletében, illetve a végül 2018-ban elfogadott hetedik Alaptörvény-módosításban foglaltakkal, amelyek alapján a Nemzeti Hitvallásban rögzítésre kerül „a történeti alkotmányunkban gyökerező önazonosságunk” védelmének állami kötelezettsége.

Az alkotmányos önazonossággal kapcsolatos gyakorlatot az Európai Unióról szóló szerződés 4. cikk (2) bekezdés alapozza meg, amely rögzíti, hogy az EU tiszteletben tartja a tagállamok nemzeti identitását. Az erre hivatkozó érvelésnek nincs következetesen alkalmazott dogmatikája, a nemzeti identitás – alkotmányos önazonosság fogalomparra tekintenek egyazon érme két oldalát megmutató szinonimaként,⁸⁰ de a jogirodalomban előfordul a két kifejezés megkülönböztetése, illetve az egymáshoz való viszonyuk feltárásának kísérlete is.⁸¹

Bár a jogtudomány jelenleg elsősorban az e fogalmak jelentésének gyakorlati feltárásával kapcsolatos szabályok, illetve lehetőségek kidolgozására fókuszál,⁸² a dogmatikai szempontok is értékes támponttal szolgálnak a kérdés megválaszolásakor. Ha a fogalmakat elkülö-

⁷⁶ 25/2018. (XIII. 28.) ABH, 22/2019. (VII. 5.) ABH

⁷⁷ 3001/2019. (I. 7.) ABH

⁷⁸ Erre utal HORVÁTH Attila és SCHANDA Balázs alkotmánybíróvá választásakor mondott beszéde, illetve válaszai [Jegyzőkönyv az Országgyűlés Igazságügyi bizottságának üléséről (2016. november 21.)]

⁷⁹ SCHANDA (2016) i. m.

⁸⁰ DRINÓCZI Tímea: A tagállami identitás védelme. In: JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia. <https://ijoten.hu/szocikk/a-tagallami-identitas-vedelme> (2020. okt.); SÜLYÖK (2014) i. m.

⁸¹ TRIBL Norbert: Az alkotmányos identitás fogalomrendszere jogelméleti megközelítésben. In: Jogelméleti Szemle, 2018/1.sz., Bp., 151-164.

⁸² DRINÓCZI i. m.; SÜLYÖK Tamás – DELI Gergely: A magyar nemzeti identitás az Alkotmánybíróság gyakorlatában. In: Alkotmánybírói Szemle, 2019/1., Bp., 57-59.

nítve vizsgáljuk, mind a nemzeti identitás, mind az alkotmányos önazonosság történetileg meghatározott, ugyanakkor a kifejezésekre szinonimaként tekintve is megalapozott azok tartalmának feltárásakor a történeti szempontok figyelembevételére.

Az alkotmányos önazonosság önállóan értelmezve az alkotmányos alany sajátja,⁸³ s tartalmát az alkotmányos szabályok alkotják, melyeknek a hazai speciális rendszerben a vívmányok is részét képezik, a nemzeti identitás kifejezésben szereplő identitás szó pedig magában hordozza a nemzet önmeghatározásának mind a jelenlegi, mind a múltbeli körülmények által alakított oldalát.⁸⁴ A jogirodalom ezekből adódóan, illetve dogmatikai különbségtétel nélkül is fontos kiindulópontnak találta a nemzeti identitás kibontása során a történeti szempontok figyelembevételét⁸⁵ azzal, hogy a fogalmak kidolgozatlansága miatt a vívmányokkal való összekapcsolást kritikusan szemlélő álláspont is megjelent.⁸⁶

VI.2.2.1. Az alkalmazás gyakorisága és célja

Kutatási mintámban két olyan határozattal találkoztam, amely a vívmányokra az uniós hatáskörgyakorlás kérdésével kapcsolatban utalt. A 22/2016. (XII. 5.) ABH állást foglalt a nemzeti identitás tartalma, valamint a hatáskörgyakorlással kapcsolatos konfliktusok feloldása tárgyában, s az Alkotmánybíróság korábbi gyakorlatához képest széleskörűen utalt a történeti alkotmányra, vívmányként és az alkotmányos önazonosság tartalmaként azonosítva a vallás-szabadság, a törvényes hatalomgyakorlás, a jogegyenlőség, és a velünk élő nemzetiségek védelme és más alapelveket.

Ezt követően Pokol Béla a 22/2019. (VII. 26.) ABH-hoz kapcsolt különvéleményében utalt erre, amelyben vívmányként szerepeltette „önálló államiságunkat”, majd a korábban is kifejezésre juttatott álláspontjával⁸⁷ összhangban rögzítette, hogy a történeti alkotmányra való hivatkozást a belső alkotmányos kérdések megválaszolása helyett az állami és nemzeti függetlenséget érintő külső aktusokkal szemben látja alkalmazhatónak.

Az alkalmazás célja e határozatokban nem pusztán az Alaptörvény, hanem egyúttal a teljes alkotmányos rendszer értelmezése is, különösen, hogy a 22/2016. (XII. 5.) ABH meghozatalakor alkotmányos önazonosságra vonatkozó szabályozás nem képezte a normaszöveg részét. A belső jogi kérdésekhez hasonlóan az Alkotmánybíróság itt sem alapította a döntését kizárólag történeti érvekre, és részletes történeti értelmezés itt sem előzi meg a vívmányok azonosítását. A határozat mégis a történetiség hangsúlyosabb szerepét vetíti előre, a történeti alkotmányt jelölve meg az uniós hatáskörgyakorlás kontrolljának lehetőségét megalapozó alkotmányos önazonosság forrásaként.

VI.3. Statikus elemzés

A vívmányt azonosító 30 döntést azok meghozatalának időbeli egymásutánosságára tekintet nélkül is elemeztem, következtetéseket vonva le az azonosított vívmányok jellegéről, az azonosításuk időbeli kereteiről, valamint az alkalmazásuk módjáról.

VI.3.1. Az azonosított vívmányok jellege

⁸³ TRIBL i. m.

⁸⁴ Habermas alkotmányos patriotizmusát értelmezi így HALMAI Gábor in: Alkotmányos értékek és demokratikus konszolidáció. Fundamentum, 2009. <http://fundamentum.hu/sites/default/files/09-3-02.pdf> (2020. okt.)

⁸⁵ SZAKÁLY i. m.; SÚLYOK (2014) i. m.

⁸⁶ DRINÓCZI Tímea: A 22/2016. (XII. 5.) AB határozat: mit (nem) tartalmaz, és mi következik belőle. Az identitás vizsgálat és az ultra vires közös hatáskörgyakorlás összehasonlító elemzésben. In: MTA Law Working Papers, 2019/1. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Bp., 13-14.

⁸⁷ 33/2012. (VIII. 17.) ABH, 28/2013. (X. 9.) ABH

A 30-ból 20 döntés hivatkozik összesen 35 korábban nem azonosított vívmányra, ebből 28 jelenik meg az indokolásban, és további 7-re kizárólag különvélemény, illetve párhuzamos indokolás hivatkozik. A 28 indokolás összesen 21 alapelvet és 7 jogszabályt, a jogszabályok közül egy alkalommal a törvény egy részét,⁸⁸ egy másik alkalommal pedig annak egy paragrafusát⁸⁹ jelölve meg. A vívmányként való meghatározást az indokolásban összesen 5 alkalommal előzte meg részletes történeti elemzés.

Különvéleményben, illetve párhuzamos indokolásban további 7 jogtörténeti forrásra, 1 alapelvre, 3 jogszabályra és 3 jogszabálygyűjteményre hivatkoztak úgy vívmányként, hogy azokat sem korábban, sem később nem erősítette meg indokolás. Itt 1 különvéleményben szerepelt részletes történeti elemzés a vívmányra való utalást megelőzően.

A tekintetben, hogy a vívmányi jelleg milyen szoros kapcsolatot jelent az alkotmányos tartalom magjaként értelmezhető államszervezeti, illetve alapjogi szabályozással, nem egységes a gyakorlat. Jogszabályok közül az Alkotmánybíróság döntése alapján vívmány a mind államszervezeti, mind alapjogi szempontból kiemelt jelentőséggel bíró 1946. évi I. törvény,⁹⁰ mind az e területekkel csak közvetett kapcsolatba hozható 1911. évi I. törvénycikk államkincstár marasztalásával kapcsolatos rendelkezései. Az alapelvek közül mind a jogegyenlőség,⁹¹ mind az erdők megóvásának kötelezettsége⁹² vívmánynak minősül, és egy különvélemény „a szülő és rajta keresztül a gyermek terheesség-gyermekágyi segély formájában történő támogatására” is⁹³ akként hivatkozott.

VI.3.2. Az azonosítás időbeli keretei

Szintén nem állapítható meg egységes álláspont atekintetben, hogy a testület időben mikorra visszamenőleg és meddig terjedően vizsgálja a történeti alkotmányt. Lehetséges határvonalként felmerült (i) az írott jogi korszak kezdete, (ii) 1944, (iii) 1949, illetve (iv) 2012 is.

A szűkítő értelmezések közül a történeti alkotmány vizsgálatának az írott jogi korszakot megelőzően keletkezett szabályokra korlátozását Pokol Béla vetette fel a 28/2013. (X. 9.) ABH-hoz csatolt különvéleményében, összhangban azzal a korábban kifejtett aggályával, mely szerint a történeti törvényi rendelkezések tetszőleges értelmezési célok legitimálását teszik lehetővé. A vizsgálat határául 1944-et szabó értelmezés vezethető le az Alaptörvény szövegéből, amely rögzíti, hogy Magyarország 1944-ben elvesztette állami önrendelkezésének jogát, valamint, hogy nem is ismeri el a történeti alkotmány idegen hatalmak megszállása miatt bekövetkezett felfüggesztését.

Az értelmezési keretet időben leginkább tágító nézet szerint egészen 2012. január elsejéig vizsgálhatók a keletkezett szabályok, ideértve az ABH-kat is. Ezt a szemléletet jeleníti meg Juhász Imre két, a határozatok minőségi szelekcióját is előíró különvéleménye,⁹⁴ Salamon László későbbi alkotmánybíró az Alkotmánybíróságról szóló törvény parlamenti vitáján kifejtett álláspontja,⁹⁵ valamint az alkotmányozási folyamat is e szellemben zajlott az Alaptörvény megalkotásának folyamatáról nyilatkozó Gulyás Gergely szerint.⁹⁶ Ezen álláspont gyakorlati visszaszorulása valószínűleg összefüggésbe hozható a korlátozott kontinuitás elvét

⁸⁸ 3089/2016. (V. 12.) ABH: az 1911- évi I. törvénycikk államkincstár marasztalására vonatkozó rendelkezési

⁸⁹ 20/2020. (VIII. 4.) ABH: az 1896. évi 38. törvény 306. §-a

⁹⁰ 16/2016. (X. 20.) ABH

⁹¹ 22/2016. (XII. 5.) ABH

⁹² 14/2020. (VII. 6.) ABH

⁹³ 3023/2016 (XI. 18.) ABH

⁹⁴ 28/2013. (X. 9.) ABH, 7/2014. (III. 7.) ABH

⁹⁵ Képviselői felszólalások az Alkotmánybíróságról szóló T/4424. törvényjavaslatról.

⁹⁶ GULYÁS Gergely in: ABLONCZY i. m. 29.

kimondó 34/2013. (VI. 17.) ABH-val, amely a történeti alkotmánytól függetlenül megteremtette az Alaptörvény hatálybalépését megelőzően született ABH-k alkalmazásának lehetőségét.

Végezetül, a történeti alkotmányt 1949-ben lezárultnak tekintő szemléletet látszik tükrözni, hogy az Alkotmánybíróság gyakorlata visszatérően hivatkozik a történeti alkotmány „hagyományos értelemben vett tartalmaként” annak 1949-ig terjedő részére.⁹⁷ Meghagyja azonban a kiterjesztő alkalmazás lehetőségét, és gyakran az indokolásban szereplő történeti elemzés részévé is tesz, vívmánykénti azonosítás nélkül, későbbi jogszabályokat, így a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvényt,⁹⁸ illetve a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. törvényt.⁹⁹

VI.3.3. Az alkalmazás módja

Az alkalmazás céljának eléréséhez, amely eddig elsősorban az érvelés kiegészítése volt, az egyes jogszabályokat és jogelveket két módon vette figyelembe az Alkotmánybíróság: döntése megalapozásakor vizsgálta egyrészt (i) az alapelv vagy jogszabály tartalmával való összhangot, másrészt (ii) az alapelvben vagy jogszabályban megjelenő szó jelentésének tartalmát.

A döntések alapvetően az első módon, a vívmány azonosításának, majd a tartalmával való összhang vizsgálatának két lépcsőjén keresztül alkalmazták az értelmezési szabályt, azonban a testület sem az azonosítás, sem az összhang vizsgálatának szempontjait nem foglalta eddig az indokolásba. Azokban az esetekben, amikor az azonosítást megelőzi történeti elemzés, jellemzően jogszabályok történeti áttekintését követően azonosít a bíróság valamilyen alapelvet,¹⁰⁰ ám konkrét szempontokat ezekben sem rögzít.

A vívmányok által hordozott jelentés alapulvételének két lépcsőjét a jelentést hordozó alapelv vagy jogszabály, majd a jelentés azonosítása jelenti. Kutatási mintámban csak egy olyan határozatot találtam, amely az otthon szó jelentésének vizsgálata kapcsán e módon utalt a vívmányokra,¹⁰¹ ám az elemzési szempontok részletes kifejtése itt sem szerepelt az indokolásban, sőt, a jelentést hordozó vívmány nem is került azonosításra, és a jelentés kapcsán is csak azt rögzítette az indokolás, hogy mi nem olvasható ki belőle.

VI.4. Összegzés és következtetések

Az Alkotmánybíróság gyakorlata tehát beigazolni látszik a jogirodalomban elméleti-dogmatikai alapon megfogalmazódó aggályokat. A vizsgált 79, 2012 júliusa és 2020 november között keletkezett alkotmánybírósági döntésből 56 utalt a történeti alkotmány valamely vívmányára, és 30 azonosított újonnan ennek minősülő jogszabályt vagy alapelvet, ami átlagosan évi három-négy vívmányt jelent. Az alkalmazás célja az Alaptörvény alapján meghozott érvelés kiegészítése, tehát a történeti alkotmány szerepe, annak a speciális alkotmányos rendszerben elfoglalt helyéhez képest, csekély. Belső jogi kérdések megválaszolásakor az összhang megtalálása az Alaptörvény primátusán alapulva történik, az uniós hatáskörmegosztással kapcsolatos döntésben fogalmi tisztázás nélkül alapozott meg a normaszövegen túlmutató megállapításokat. A vívmányok alkotmányos tárgykörökhöz fűződő kapcsolatának szorossága, valamint az azonosítás szabályai, és az alkalmazás lépései kidolgozatlanok.

⁹⁷ 31/2013. (X. 28.) ABH, 29/2014. (IX. 30.) ABH, 3056/2015. (III. 31.) ABH

⁹⁸ 6/2013. (III. 1.) ABH

⁹⁹ 3023/2016. (II. 23.) ABH

¹⁰⁰ 15/2019. (IV. 17.) ABH, 22/2019. (VII. 5.) ABH, 14/2020. (VII. 6.) ABH

¹⁰¹ 3100/2015. (V. 26.) ABH

Ennek fényében a gyakorlat az Alaptörvényt kartális alkotmányként értelmező szemlélettel összhangban járt el, ami megalapozta a történeti jogszabályok alkalmazásával kapcsolatban felmerülő jogbiztonsági, kiszámíthatósági aggályokat. Az alkalmazás kidolgozott szabályainak hiányában a kérdések elbírálásakor figyelembe vehető normatömeg nem megismerhető, és az Alaptörvény primátusának elismerésével nemcsak a jogszabályok, hanem uniós szinten a jogelvek kapcsán is megjelenik a párhuzamos védelem gyakorlata, amely a már létező alaptörvényi, illetve uniós szinten elfogadott szabályok mellett a történeti szabályok felhívását feleslegessé teszi. Az alkalmazás ritkasága, amelyet talán e visszasságok felismerése indokol, az Alaptörvény de facto holt betűjévé teszi a szabályozást, nyitva tartva az önkényes szelekció és a konfliktusos alkalmazás lehetőségét.

Ugyanakkor fontos pozitívumként emelendő ki az a gyakorlatban ritkán ugyan, de megjelenő értelmezési mód, amely a történeti szabályokat, akár vívmányként való azonosítás nélkül is, a meghozott döntés kontextusának megalapozásaként vázolja fel. A hatályos rendelkezéseket így a bemutatott történeti jogszabályokból kirajzolódott fejlődési íven helyezi el, lehetőséget adva arra, hogy normatív konfliktus nélkül építsen a szabályozás tanulságaira, értékeire. Szintén fontos pozitívum a történeti kontextus az egyes fogalmak értelmezése során játszott szerepének felismerése. Ez eddig ugyan csak egyszer, egy belső jogi kérdés kapcsán jelent meg, de az alkotmányos önazonosság más uniós tagállamoktól különböző tartalmának feltárásában az uniós szinten is rögzített alapelvek kapcsán fontos szerepet játszhat.

VII. AZ ALAPTÖRVÉNYT ÉRTELMEZŐ EGYÉB SZERVEK GYAKORLATA

VII.1. Módszertan

Az alkotmánybírósági döntések áttekintése után az értelmezési szabály további címzettjei, az Országgyűlés és a rendesbíróságok kapcsolódó gyakorlatát vizsgáltam. A „történeti alkotmány” kulcsszó használatával, a Jogtárban folytatott keresés eredményeként az Országgyűlés tevékenységének 3, 1 Alaptörvény-módosítással és 2 törvényalkotással kapcsolatos dokumentumát, valamint a 30 rendesbírósági döntést azonosítottam, ezek elemzését az alkalmazás területére, gyakoriságára, az azonosított vívmányok jellegére, valamint az alkalmazás módjára figyelemmel mutatom be.

VII.2. Az Országgyűlés

Az Országgyűlés Alaptörvény-módosító tevékenysége során egyedül a hetedik módosításkor hivatkozott a történeti alkotmányra. Az első utalás a Nemzeti Hitvallás részévé tette a *„valljuk, hogy a történeti alkotmányunkban gyökerező önazonosságunk védelmezése az állam alapvető kötelessége”* mondatot, amely az Alaptörvény R) cikk (4) bekezdéssel, valamint a 22/2016. (XII. 5.) ABH-val együtt alkalmazva az uniós hatáskörgyakorlással kapcsolatos vitákban az identitáskontrollra való hivatkozás belső jogi megalapozásául szolgál.

E módosítást ugyan formailag megelőzte a 22/2016. (XII. 5.) ABH, amely indokolásában azonos módon kapcsolta össze a történeti alkotmányt és az alkotmányos identitást, a rendelkezés már a határozat meghozatalát megelőzően benyújtott, végül el nem fogadott Alaptörvény-módosítási javaslat¹⁰² szövegének is a részét képezte. A történeti alkotmány alkalmazási körének bővítése mögött meghúzódó okokat ugyan nem részletezi a módosító javaslat indokolása, az összhangban áll a nemzeti identitásra az EU Bírósága előtt történő hivatkozás, valamint az azt értelmező tagállami alkotmánybírósági határozatok meghozatalának növekvő

¹⁰² Az Alaptörvény tervezett hetedik módosításának tervezete (T/12458)

vő nemzetközi tendenciájával.¹⁰³ Az identitáskontrollal kapcsolatos, illetve az EU és Magyarország viszonyát egyébként rendező szabályok kapcsán más helyen nem történt hivatkozás a történeti alkotmányra, sem annak valamely vívmányára.

A hetedik Alaptörvény-módosítás másik releváns rendelkezése az önálló közigazgatási bíraskodás intézményét alaptörvényi szinten rögzítő, azóta ismét módosított 25. cikk (3) bekezdés, amelynek indokolása vívmányként hivatkozik az elkülönült közigazgatási bíraskodásra, illetve az önálló közigazgatási felsőbíróság létrejöttére. Az Alkotmánybíróság ugyan korábban vívmánynak nyilvánította a magyar királyi közigazgatási bíróságról szóló 1896. évi 26. törvénycikket, amely alapján elkülönült közigazgatási bíraskodás működött Magyarországon, magát az alapelvet nem jelölte meg vívmányként.

Az Országgyűlés tehát egy belső jogi államszervezeti kérdés szabályozásakor önállóan, de az Alkotmánybíróság gyakorlatával összhangban vívmányként azonosított egy új alapelvet. Az azonosítás szempontjai nem olvashatók ki az indokolásból, illetve azt részletes történeti elemzés sem előzi meg, mindezzel együtt a hivatkozás súlya jelentős, az egy történetileg alkalmazott jogintézmény újbóli hatályos jogba emelésének megalapozását szolgálja.

Az Országgyűlés törvényalkotási tevékenységének két releváns dokumentuma, a közigazgatási bíróságokról szóló 2018. évi CXXX. törvény, valamint a közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvény preambuluma, illetve azok indokolásai szintén e belső jogi államszervezeti kérdéssel kapcsolatosak. Ezekben ugyan nem történik vívmányként való hivatkozás konkrét alapelvekre, illetve jogszabályokra, azonban a dokumentumok rögzítik az összhangban való értelmezés követelményének figyelembevételével történő eljárást, illetve röviden utalnak is a közigazgatási bíraskodással kapcsolatos egyes történeti rendelkezésekre.

VII.3. A rendesbíróságok

Kutatásom során 30 kapcsolódó rendesbírósági határozatot azonosítottam. Ezek közül 22 a történeti szempontokra való tényleges utalás nélkül idézte az értelmezési szabályt, így 8 határozatot vizsgáltam érdemben.

A vizsgált határozatok közül 6 személyiségi jogi jogsértéssel kapcsolatos polgári perben született, ezek indokolásában a bíróság az Alaptörvény IX. cikk (2) bekezdés felhívása mellett az Alkotmánybíróság gyakorlatára utalva vívmányként is hivatkozott a sajtószabadság alapelveire, amely így a döntésének megalapozásául szolgált.¹⁰⁴ A vívmány felhívása az érvelést egészítette ki, a szelekciós szempontok nem kerültek ismertetésre, a hivatkozást az alkotmánybírósági gyakorlat felidézése legitímálta.

A 2 további vizsgált határozatban a bíróság a peres felek érvelésének ismertetésekor hivatkozott a történeti alkotmányra. Az egyik esetben a fél általánosságban kérte a vívmányok figyelembevételét,¹⁰⁵ a másik történeti érveléssel is alátámasztotta keresetének megalapozását,¹⁰⁶ a bíróság azonban itt sem elemezte az alkotmánybírósági döntéseken túlmutató történeti részletességgel a kérdéseket.

VII.4. Összegzés és következtetések

Az Alaptörvényt értelmező további szervek ritkán, vívmányként valamilyen elvet megjelölve utalnak a történeti alkotmányra. Mind az Országgyűlés, mind a rendesbíróságok gyakorlata szorosan összefonódik az alkotmánybírósági döntésekkel, azonban az Országgyű-

¹⁰³ Erről áttekintést nyújt Drinóczi (IJOTEN) i. m.

¹⁰⁴ Szegedi Tvsz. P. 22.00/2014/13., Debreceni Tvsz. P. 21. 441/2015/5., Kúria Kpkf. IV.37. 338/2017/2., Föv. Tvsz. P.22. 675/2017/9., Győri Ítéltábla Pf.20. 241/2018/5, Föv. Tvsz. P.21. 075/2019/6.

¹⁰⁵ Kúria Knk. 37.869/2018/2

¹⁰⁶ Föv. Tvsz. G.43/539/2014/6.

lés nagyobb önállósággal jár el mind a vívmányok azonosítása, mind azok alkalmazási körének meghatározása tekintetében. A vívmányokat övező gyakorlat e szervek körében sem mutat kellő kidolgozottságot, a döntések indokolásából nem megismerhetők az alkalmazás szempontjai, és részletes történeti elemzéssel sem találkozunk.

Pozitívumként emelendő ki, hogy a jogalkotó felismerte a történeti dimenzió figyelembevételének fontosságát egy történetileg ismert jogintézmény hatályos jogba emelésekor, és annak érdemi megalapozásaként hivatkozott történeti érvekre. Ez a jogalkotói tudatosság széles körben is fontos szerepet játszhat, hiszen a törvényalkotás természetéből adódóan megváltoztatja a fennálló rendszert, történeti előzményekre vagy az azok hiánya által támasztott kihívásokra reagál, és végső soron történetivé tesz, ebben a folyamatban pedig a múltra való reflexió a jövőbeli szabályozás tudatos megalkotásának alapját jelentheti. Különösen igaz ez az Alaptörvény-módosítás során, amely így a teljes alkotmányos rendszerben hoz változást.

A rendesbíróóságok gyakorlatában a történeti érvelés kisebb súlyát az indokolja, hogy a jelen jogvitáiban a hatályos jogszabályok alkalmazandók, s bár a történeti alkotmány szabályaira is tekinthetünk hatályos jogként, ilyen magas szintű alkotmányos absztrakció a rendesbíróóságok döntési kompetenciájába tartozó ügyekben nem kerül elő. Az alkotmánybíróági döntések következetes alkalmazása mellett pozitívumként emelhető ki az a tudatos bírói döntés is, amely a vívmányok alkalmazása során a vívmányként azonosított jogszabályokra való hivatkozás mellőzésével megelőzi a hatályos és hatálytalan jog összeütközéséből fakadó jogbiztonsági konfliktusok felmerülését.

VIII. A KUTATÁS EREDMÉNYE

VIII.1. Részeredmények összegzése

Kutatásom kérdésfeltevése arra irányult, hogy milyen kapcsolatban áll egymással az Alaptörvény és a történeti alkotmány, és a vívmányokon keresztül a gyakorlatban hogyan tud megjeleni ez a kapcsolat.

Az Alaptörvény megalkotásához vezető út vizsgálata során kirajzolódott az a 20. század folyamán egyre inkább kibontakozó, a köztársasági berendezkedést rögzítő kartális alkotmány megalkotására irányuló törekvés, amely a 2011-es alkotmányozási folyamatnak is alapját jelentette. Mivel Magyarország ekkor nem rendelkezett az alkotmányozó országgyűlésen jelentős többséget szerző konzervatív pártok által legitimnek elismert kartális alkotmánnyal, a történeti alkotmányhoz való visszanyúlás reális lehetőségnek mutatkozott. Ennek következményeként jött létre az az Alaptörvény normaszövege által is tükrözött speciális és nemzetközi szinten egyedülálló alkotmányos szabályozás, amely az Alaptörvény mellett hatályos jogként tekint a történeti alkotmány egyes minőségi alapon szelektált részére is.

A vívmányokra való, az R) cikk (3) bekezdésben szereplő utalás ennek a speciális alkotmányos rendszernek a normatív ütközőpontja, amely egyben egy új értelmezési szabályt is határoz meg, ezáltal az Alaptörvény értelmezését végző szervek feladatává téve az értelmezési szabály tartalommal való kitöltését és a történeti alkotmány hatályos jogban betöltött szerepének tisztázását is. A vívmányok jogirodalmi elemzése az értelmezési szabály valamennyi fogalma kapcsán azonosított lehetséges jelentéstartalmakat, ám a koherens érdemi alkalmazást előzetesen nem látta megvalósíthatónak. A várakozásokat igazolta az Alkotmánybíróóság, az Országgyűlés, valamint a rendesbíróóságok gyakorlata is.

Az eredetileg az alkotmány tartalmának bővítésére szolgáló szabályt a gyakorlat a kartálisként viselkedő Alaptörvény primátusát igazolva alkalmazza. Belső kérdéseknél az Alkotmánybíróóság az érvelésének kiegészítéseként, de nem annak megalapozására, jogszabályokat és alapelveket azonosítva, az Országgyűlés az Alkotmánybíróóság gyakorlatától részben függetlenül, egy történetileg ismert jogintézmény újbóli bevezetésekor utalt a fogalomra. Az uniós identitáskontroll kapcsán az Alkotmánybíróóság egy alkalommal, az alkotmányos öna-

zonosság részét képező egyes alapelveket egyben vívmányként is azonosítva hivatkozott rá, az Országgyűlés pedig e határozathoz szorosan kapcsolódva tette az Alaptörvény Nemzeti Hitvallásának részévé a két fogalom közti kapcsolatot. A rendesbírók kizárólag az Alkotmánybíróság gyakorlatát követve, érvelésük kiegészítéseként hivatkozzák a szabályt.

VIII.2. Következtetések

A kutatás eredményei alapján azonosíthatók a vívmányok alkalmazásával kapcsolatos legfőbb problémák, a történeti dimenzió alkalmazásának legfontosabb pozitív következményei, az alkalmazás nehézségeinek fő forrása és a jövőbeli érdemi, koherens alkalmazás lehetőségei.

A vívmányok alkalmazásával kapcsolatos legfőbb problémák a következők:

- Az alkalmazás elszakadt az eredeti célkitűzéstől és a szövegezéstől, a speciális alkotmányos rendszer Alaptörvény-értelmezésen keresztül érvényre juttatása helyett az értelmezéskor mindössze (a jogbiztonság szempontjából nem elítélendő módon) a kartálisként viselkedő Alaptörvény szabályaiból kiolvasható tartalom megerősítéseként van jelen, Alaptörvényben nem szereplő tartalom kapcsán pedig az alkalmazó csak az értelmezési kötelezettségén túlmutatva, az új tartalom Alaptörvénybe emelésekor utal rá, érdemi súlyt mindkét esetben ritkán kapcsolva a hivatkozáshoz.
- Az alkalmazás rendszere különösen a fogalmi tisztázatlanságból fakadóan kidolgozatlan, nem olvasható ki a gyakorlatból a vívmányok azonosításának módja, illetve nincs konszenzus az azonosítható vívmányok milyenségét (jogszabályok vagy alapelvek), az alkotmányos tartalomhoz való közelségét és időbeli lehatárolását tekintve sem.
- Jogszabályok vívmányként való azonosítása felveti a jogbiztonság kérdését, amennyiben már hatályukat veszített normákat rendel a hatályos normák felé, de legalábbis mellé. Az alapelvekre való hivatkozás a párhuzamos védelem gyakorlata miatt hazai alaptörvényi szinten nem szolgáltat érdemi szempontokat a döntéshozáshoz, az identitásvédelem szempontjából pedig nem bír megkülönböztető erővel.

Kiemelendők azonban a történeti dimenzió alkalmazásának következő pozitívumai:

- Az egyes jogintézmények kialakulásának, jogelvek fokozatos térnyerésének történeti áttekintését követően a múltbeli szabályozás tanulságait levonva, a társadalmi-jogi változásokra reagálva tudatosabb döntés hozható mind a jogértelmezés, mind a jogalkotás területén. A történeti szabályozás alkalmas arra, hogy reflexiók pontként korlátjául szolgáljon az elhamarkodott, akár napi politikai érdekek által motivált döntéshozásnak.
- A történeti múlt identitásformáló szereppel bír, ami kiolvasható a szabályozási tendenciák alakulásából, illetve az alapelvekben szereplő fogalmak által hordozott speciális nemzeti jelentésből, különösen, hogy elméleti-dogmatikai szempontból mind a történeti alkotmány, mind az alkotmányos identitás hordozhat kulturális tartalmat is.

Mindezek alapján az alkalmazás nehézségeinek fő forrása álláspontom szerint a vívmány-fogalom. (1) A vívmányok keresése mint cél egyfajta eredményközpontú szemléletet feltételez, amely a történelem és a jogi fejlődés mint folyamat, az eredmények egymásutánosságának, illetve megszületésük kontextusának teljes körű megismeréséről a konkrét források és elvek aktuális tartalmának elemzésére irányítja a figyelmet. (2) A vívmányok azonosítása mint eredmény ezáltal az értelmezés segítése helyett jogszabályok esetében gyakran konfliktusos, alapelvek esetében pedig érdemi súlyt nem hordozó következtetésekkel jár.

A vívmány-fogalomtól eltekintve azonban a történeti dimenzió az Alaptörvény legitimitásának megteremtése mellett fontos iránymutatásul szolgál a jogalkotás és jogértelmezés során a folyamatba való illeszkedésre való tudatos reflexión át, és az egyes elvek speciális tartalmán keresztül uniós viszonylatokban is hivatkozható identitásformáló szereppel is bír. E funkcióit elsősorban az Országgyűlés és az Alkotmánybíróság gyakorlatában, a folyamatok, illetve a fogalmak jelentésének vizsgálatán keresztül tudja megvalósítani.

IX. DE LEGE FERENDA JAVASLATOK

IX.1. Elsődleges javaslat: a normaszöveg megváltoztatása

A jelenlegi gyakorlatból fakadó problémák arra vezethetők vissza, hogy a normaszöveg koherens és érdemi alkalmazása nem lehetséges. Ezt bizonyítja, hogy (1) a kezdeti célkitűzéssel nem sikerült megteremteni az összhangot, és a jelenlegi gyakorlat történeti és a kartális rendszer párhuzamos létének kifejezése helyett az Alaptörvény kartális voltát erősíti, (2) a történeti érvelés nemcsak értelmezéskor, hanem új tartalom megállapításakor is szerepet játszik, valamint (3) a vívmány-fogalom által közvetített eredményközpontú szemlélet gátjául szolgál az érdemi történeti áttekintésnek. További nehézséget jelent, hogy a történeti alkotmány kifejezés jelentése nem határozható meg egyértelműen, a klasszikus jogtörténeti fogalom mellett számos, elsősorban annak kulturális jellegét hangsúlyozó értelmezés is született.

Az új szabályozás funkciója így egyrészt a kartálisan viselkedő Alaptörvény kartális voltának megerősítése, másrészt a történeti dimenzió alkalmazhatóságának a történeti alkotmány kifejezéstől elrugaszkodva történő kitágítása, megnyitva az utat a folyamatok, illetve a fogalmak jelentésében bekövetkező történeti változások mint identitásformáló tényező vizsgálata előtt. Javaslatom szerint az R) cikk következő kiegészítése lenne alkalmas e funkciók megvalósítására:

„Alaptörvény R) cikk

(3) Az Alaptörvény rendelkezéseit azok céljával és a benne foglalt Nemzeti Hitvallással összhangban kell értelmezni.

(5) Az Alkotmánybíróság és az Országgyűlés munkája során alkotmányos hagyományainkat és a fejlődés történeti dimenzióit is figyelembevéve jár el.”

A történeti alkotmány kifejezés normaszövegből való kiemelése az Alaptörvény kartális jellegét erősíti. A vívmány-fogalom helyett, amely a gyakorlatnak (a várakozásokkal ellentétben) túl szűk keretet szabott, eredményközpontú szemlélettel konkrét történeti szabályok a hatályos jog melletti kötelező értékelését írva elő, két új kifejezés, az „alkotmányos hagyományaink”, és a „fejlődés történeti dimenziói” kerül bevezetésre. Az utóbbi megteremti a folyamatok értékelésének lehetőségét, az előbbin keresztül ugyanakkor az egyes eredmények (kötelezettség nélkül) továbbra is vizsgálhatók maradnak. A fogalmak tartózkodnak a történeti vizsgálat során figyelembe vehető érvek térbeli és időbeli lehatárolásától, figyelemmel az ország nevének és földrajzi kiterjedésének koronként eltérő voltára.

IX.2. Másodlagos javaslat: koherens gyakorlat kialakítása

Ameddig, illetve amennyiben az Alaptörvény szövege nem módosul, a fennálló szabályozás keretei között szükséges megoldani a kiszámítható alkalmazás problémáit. Ehhez először vívmányok definiálása, majd, ahogy a szakirodalomban is megjelent,¹⁰⁷ egy vívmányteszt kidolgozása szükséges. Figyelemmel kell lenni ugyanakkor arra, hogy az azonosítás és az alkalmazás két különálló funkcióként két különálló tesztet tesz szükségessé, valamint, hogy az Alkotmánybíróság és az Országgyűlés eltérő feladata szükségszerűen eltérő megközelítést, eltérő alkalmazási tesztet igényel.

IX.2.1. Fogalommeghatározás

A történeti alkotmány vívmányait definiáló fogalom meghatározásakor egyrészt az eddigi gyakorlattal való koherencia biztosításának, másrészt az abban megjelenő visszasságok kiküszöbölésének igényével kell eljárunk. Javaslatom szerint a következő definíció alkalmas arra, hogy egy koherens és érdemi gyakorlat alapjául szolgáljon:

„Történeti alkotmányunk vívmányai alatt (1) hazánk jogrendszerének (2) történeti fejlődése során kibontakozó, a (3) demokratikus működés (4) alapjait meghatározó (5) jogelveket értjük.”

(1) A hazánk jogrendszerére való utalás tartózkodik a vívmányok alkalmazási körének térbeli lehatárolásától. A hazánk kifejezés figyelemmel van az ország nevének és földrajzi kiterjedésének koronként eltérő voltára, és összhangban áll a történeti alkotmány kulturális tartalmát elismerő elméletekkel, illetve az Alaptörvény értékalapú elköteleződését tükröző nemzeti szemlélettel. (2) A történeti fejlődésre való reflexió a folyamatalapú szemlélet definitív leképeződése, a kibontakozó kifejezés alkalmazása pedig ennek az időbeliség vonatkozásában való megnyilvánulása, figyelemmel arra, hogy vizsgálódásunk tárgyát nem egyes korokig bezárólag megtalálható jogszabályok, hanem korokon átívelően kifejlődő jogelvek képezik.

(3) A demokratikus működésre való utalás az alkotmányozó hatalom eredeti szándékával való összhang megteremtése miatt indokolt, definíciószerűen is rögzítve a szocialista rendszertől való elhatárolódást. (4) A működés alapjainak szerepeltetése a jogelvek kiemelkedő jelentőségére, az alkotmányos szabályozással való szoros kapcsolatra utal. (5) A jogelvekre való utalásnak, s ezáltal a jogszabályok kizárásának célja annak elkerülése, hogy hatályos és hatálytalan normák együttes alkalmazása jogbiztonságot veszélyeztető eredményre vezessen.

IX.2.2. Az azonosítás tesztje

Az e jogelvek azonosításának tesztje az Alkotmánybíróság jelenlegi gyakorlatából többé-kevésbé kiolvasható, annak rögzítése a kiszámíthatóság biztosítása végett szükséges. Mind e teszt kapcsán, mind a következő esetében figyelemmel kell lennünk továbbá arra, hogy a vívmánytesztek bár szerkezetileg hasonlítanak az alapjogi tesztekre, a kettő tesztcsoport funkciója eltérő.

Az alapjogi tesztek kizárólag alapjogokkal kapcsolatos ügyekben alkalmazandók, funkciójuk az ügy megoldásával, a főkérdés eldöntésével kapcsolatos: két vagy több alapjog közül azonosítják az adott kérdésben erősebbet. Ezzel szemben a vívmánytesztek bármilyen ügyben alkalmazhatók, feladatuk pedig két előkérdés eldöntése: egyrészt, hogy mi minősül vívmánynak, másrészt, hogy hogyan lehetséges az alkalmazása. A vívmányteszt az alkotmá-

¹⁰⁷ MILÁNKOVICH – SZENTGÁLI-TÓTH i. m., RIXER i. m.

nyos alapelvek tág köréből azonosít egy vagy több történetileg is jelentős alapelvet, amit aztán az alkalmazó figyelembe vesz a kérdés megválaszolásakor, de a döntését nem szükségszerűen alapozza arra. Mindennek fényében a következő teszt lenne alkalmas a vívmányok azonosítására:

- (1) A vizsgált kérdéshez tartalmilag kapcsolódó jogelv,
- (2) Államszervezeti vagy alapjogi kérdést rendező jogszabályban jelenik meg,
- (3) Releváns szempontot vet fel a vizsgált kérdés kapcsán.

(1) A kérdéshez való tartalmi kapcsolódás követelménye a vizsgálati kör előzetes, tartalmi szűkítését szolgálja. (2) Az elvek megismerési forrásként az államszervezeti vagy alapjog vonatkozású jogszabályok előírása biztosítja, hogy az alapelvek szorosan kapcsolódjanak a hagyományos alkotmányos tartalomhoz, emellett azok megjelölési kötelezettsége miatt a megismerhetőség követelményének teljesülését szolgálja. (3) A releváns szempont megkövetelése biztosítja az érdemi alkalmazást.

IX.2.3. Az alkalmazás tesztje

Az így azonosított vívmányok érdemi alkalmazására a jelenlegi gyakorlat alapján az Országgyűlés és az Alkotmánybíróság képes, esetükben az alkalmazás tesztje, hatásköreikkel összhangban, eltérő.

Az Országgyűlés a következő teszt szerint tudja alkalmazni a vívmányokat:

A történeti alkotmány vívmányai alapján megalapozott

- (1) Ilyen eljárásban
- (2) Ezen a jogforrási szinten
- (3) Ilyen tartalommal jogszabályt alkotni?

E teszt a törvényalkotás, illetve Alaptörvény-módosítás során figyelembe veendő reflexiós pontokként lehetőséget biztosít a történeti hagyománytól való eltérésre (a jogalkotás alapvető funkciójával összhangban), ugyanakkor előírja az indokolás kötelezettségét, így a nem kellően feltárt, akár napi politikai szükségszerűség által motivált eljárás korlátja lehet.

Az Alkotmánybíróság a következő tesztet követve tudja alkalmazni a vívmányokat:

- (1) Történeti értelmezés szerint, figyelemmel
 - (1a) a kor történelmi sajátosságaira,
 - (1b) a vívmány történeti fejlődési íven való elhelyezkedésére,
 - (1c) a vívmány korban hordozott speciális jelentésére,
- (2) Az értelmezés másodlagos szempontjaként.

(1) A történeti értelmezés követelménye, szembeállítva a hatályos jogszabályok kapcsán alkalmazandó normatív értelmezéssel, a folyamatokban és társadalmi-jogi meghatározottságokban való gondolkodás kötelezettségét írja elő, így korlátjául szolgál a jogtörténeti szabályok tetszőleges kérdések alátámasztására való felhasználásának. Biztosítja emellett a fogalmakban hordozott speciális jelentés feltárásának lehetőségét, alapot teremtve az identitáskontrollal kapcsolatos történeti érvelésnek. (2) A másodlagos szempontkénti értelmezés előírja, hogy a történeti értelmezési szabály akkor lehet irányadó, ha az Alaptörvény-értelmezés hagyományos módjai nem vezetnek eredményre, rögzítve a vívmányok érvelésben betöltött súlyát.

A fenti fogalom szerint, a két bemutatott teszt alkalmazásával a vívmányokkal való érvelés a jogbiztonság sérelmének kockázatát a lehető legkisebbre visszaszorítva megteremti az érdemi és koherens alkalmazás lehetőségét.

IX.3. A javaslatok összevetése

Az elsődleges és a másodlagos javaslat célja kettős: egyrészt, hogy a gyakorlat tanulságai alapján az Alaptörvény kartális alkotmányi jellegének erősítésével, a dogmatikus rendszer által megkövetelteknek megfelelően hozzájáruljon az Alaptörvény és a történeti alkotmány viszonyának meghatározásához, másrészt, hogy az Alkotmánybíróság és az Országgyűlés gyakorlatában is megteremtse az érdemi és koherens, a jogbiztonságot a legkevésbé veszélyeztető történeti érvelés lehetőségét.

A normaszöveg módosítása álláspontom szerint e célok megvalósítására hatékonyabb megoldás, ennek megvalósítása a parlament feladata. Bár az alkotmányos dokumentumok módosítása kapcsán figyelemmel kell lennünk a stabilitásra mint az alpnorma egyik fő funkciójára, úgy gondolom, hogy Magyarország alkotmányos berendezkedése és az alpnorma értelmezési szabálya kapcsán indokolt alkotmányos szinten egyértelműsíteni a szabályozást. Különösen indokolja ezt a történeti érvelés növekvő szerepe, amely az alkotmányos identitáson keresztül már nemcsak az uniós hatáskörgyakorlással kapcsolatos kérdésekben, hanem a hagyományokhoz ragaszkodó értékválasztást kifejező belső jogi döntésekben is érvként merül fel.¹⁰⁸

A jelenlegi normaszövegen alapuló koherens gyakorlat kialakítása is alkalmas ugyanakkor a kiszámítható és érdemi jogalkalmazás biztosítására és a kartális alkotmányosság erősítésére, és ez autentikusabban tükrözi az alkotmányozó eredeti akaratát is. További érvként szól mellette, hogy az eddigi gyakorlatból következik, így abban nem okoz jelentős törést. E megoldás kapcsán az Országgyűlés és az Alkotmánybíróság szerepvállalása egyaránt szükséges.

X. ZÁRSZÓ

Tanulmányomban az Alaptörvény és a történeti alkotmány kapcsolatát, illetve a történeti alkotmányunk vívmányainak lehetséges alkalmazási köreit tártam fel, vizsgálva az Alaptörvény megalkotásának történetét és szövegét, a vívmányok értelmezésének elméleteit, valamint az Alkotmánybíróság, az Országgyűlés és a rendesbírók gyakorlatát. A bár az alkotmányozó várakozásaival ellentétben egy egyszerre történeti és kartális rendszer gyakorlati megvalósulása számos kérdést vetett fel, mind az Alkotmánybíróság, mind az Országgyűlés tevékenysége során megjelennek olyan minták, amelyek megfelelő szabályozás mellett ki tudják bontakoztatni a történetiség hatályos, kartálisként viselkedő jogrendszerben való relevanciáját. Mivel történeti érvelés különösen az Alkotmánybíróság gyakorlatában jelent meg az elmúlt nyolc év alatt, véleményem szerint e testület az, amely a jövőbeli koherens alkalmazás kereteit megteremtheti.

Bízom abban, hogy „kétezer év töprengésünk végére” nem lettünk „egyre bizonytalanabbak”, és a feltárt szempontok támpontot nyújtanak a történeti és kartális rendszer kettősségét meghaladni kívánó alkotmányos berendezés gyakorlati problémáinak megoldásához és a történetiség hatályos rendszer szerinti érdemi és koherens alkalmazásához kialakításához. Ám ahogy Dsuang Dszi és a lepke egymást, és mindkettőjüket a költő álmodja, úgy az Alaptör-

¹⁰⁸ Az Alaptörvény kilencedik módosító javaslata az indokolás szerint Magyarország alkotmányos identitásán alapuló értékrend szerinti nevelést kíván biztosítani a gyermekeknek. In: T/13647. számú törvényjavaslat Magyarország Alaptörvényének kilencedik módosításáról

vény a történeti alkotmányból születik, a történeti alkotmány csak az Alaptörvény relációjában értelmezhető, és a gyakorlat, különösen az Alkotmánybíróság képes mindkettő értelmezésére, lényeges tartalmuk és a kettejük közti viszony feltárására.

Felhasznált irodalom

Jogsabályok

Alaptörvény

2018. évi CXXX. törvény a közigazgatási bíróságokról

2017. évi I. törvény a közigazgatási perrendtartásról

1949. évi XX. törvény

1946. évi I. törvény

1918. évi I. néphatározat

Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság Alkotmánya (1919)

Jegyzőkönyvek és előkészítő iratok

Előterjesztő expoé és képviselői felszólalások a Magyarország Alaptörvénye címmel előterjesztett T/2627. törvényjavaslatról

T/13647. számú törvényjavaslat Magyarország Alaptörvényének kilencedik módosításáról

Frakciók vezérszónokainak beszédei és képviselői felszólalások az Alkotmánybíróságról szóló T/4424. törvényjavaslatról

Jegyzőkönyv az Országgyűlés Igazságügyi bizottságának üléséről (2016. november 21.)

AB határozatok: 33/2012. (VII. 17.) ABH, 45/2012. (XII. 29.) ABH, 5/2013. (II. 21.) ABH, 4/2013. (II. 21.) ABH, 6/2013. (III. 1.) ABH, 25/2013. (X. 4.) ABH, 26/2013. (X. 4.) ABH, 28/2013. (X. 9.) ABH, 27/2013. (X. 9.) ABH, 31/2013. (X. 28.) ABH, 33/2013. (XI. 22.) ABH, 34/2013. (XI. 22.) ABH, 37/2013. (XII. 5.) ABH, 4/2014. (I. 30.) ABH, 7/2014. (III. 7.) ABH, 3089/2014. (IV. 1.) AB végzés, 13/2014. (IV. 18.) ABH, 16/2014. (V. 22.) ABH, 21/2014. (VII. 15.) ABH, 28/2014. (IX. 29.) ABH, 29/2014. (IX. 30.) ABH, 34/2014. (XI. 14.) ABH, 3/2015. (II. 2.) ABH, 3056/2015. (III. 31.) ABH, 3072/2015. (IV. 23.) ABH, 3073/2015. (IV. 23.) ABH, 14/2015. (V. 26.) ABH, 3100/2015. (V. 26.) ABH, 15/2015. (V. 29.) ABH, 17/2015. (VI. 5.) ABH, 22/2015. (VI. 18.) ABH, 26/2015. (VII. 21.) ABH, 29/2015. (X. 2.) ABH, 3236/2015. (XII. 8.) ABH, 2/2016. (II. 8.) ABH, 3024/2015. (II. 9.) ABH, 3023/2016. (II. 23.) ABH, 3089/2016. (V. 12.) ABH, 14/2016. (VII. 18.) ABH, 16/2016. (X. 20.) ABH, 3230/2016. (XI. 18.) ABH, 22/2016. (XII. 5.) ABH, 25/2016. (XII. 21.) ABH, 5/2017. (III. 10.) ABH, 12/2017. (VI. 19.) ABH, 3070/2017. (IV. 19.) ABH, 11/2017. (V. 26.) ABH, 19/2017. (VII. 18.) ABH, 3193/2017. (VII. 21.) ABH, 3244/2017. (X. 10.) ABH, 3266/2017. (X. 19.) AB végzés, 28/2017. (X. 25.) ABH, 3285/2017. (XI. 14.) ABH, 34/2017. (XII. 11.) ABH, 3002/2018. (I. 10.) ABH, 3020/2018. (I. 26.) ABH, 3157/2018. (V. 16.) ABH, 3162/2018. (V. 16.) AB végzés, 14/2018. (IX. 27.) ABH, 3331/2018. (X. 26.) ABH, 25/2018. (XII. 28.) ABH, 3001/2019. (I. 7.) ABH, 3/2019. (III. 7.) ABH, 15/2019. (IV. 17.) ABH, 17/2019. (V. 30.) ABH, 19/2019. (VI. 18.) ABH, 21/2019. (VI. 26.) ABH, 22/2019. (VII. 5.) ABH, 3164/2019. (VII. 10.) ABH, 3278/2019. (XI. 5.) ABH, 3294/2019. (XI. 18.) ABH, 32/2019. (XI. 15.) ABH, 20/2020. (VIII. 4.) ABH, 22/2020. (VIII. 4.) ABH, 14/2020. (VII. 6.) ABH, 3304/2020. (VII. 24.) ABH, 3193/2020. (VI. 11.) ABH

Bírósági döntések: Kúria Kfv. 37.005/2013/5., Kúria Önk. Tanács 5052/2015/2., Kúria Kpfv. IV. 37.338/2017/2., Kúria Knk. 37.869/2018/2., Főv. Közig. és Munkaügyi Bíróság 13. K. 30.648/2017/15., Főv. Tvsz. G.43/539/2014/6., Főv. Tvsz. P. 24.150/2014/8., Főv. Tvsz. P. 22.517/2016/10. Főv. Tvsz. P. 22.675/2017/9., Főv. Tvsz. P. 24.869/2017/39., Főv. Tvsz. P. 21.276/2018/9., Főv. Tvsz. P. 21.235/2018/8., Főv. Tvsz. P. 23.843/2018/7., Főv. Tvsz. P. 21.072/2018/11., Főv. Tvsz. P. 22.833/2018/13., Főv. Tvsz. P. 23.904/2019/11., Főv. Tvsz. P. 24.008/2019/9., Főv. Tvsz. P. 21.075/2019/6., Főv. Tvsz. P. 22.450/2019/13., Főv. Tvsz. P. 22.193/2019/9., Főv. Tvsz. P. 21.750/2019/10., Főv. Tvsz. P. 22.836/2019/9., Főv. Tvsz. P. 21.291/2019/7., Főv. Tvsz. P. 23.025/2019/5., Szegedi Tvsz. P. 22.00/2014/13., Debreceni Tvsz. P. 21. 441/2015/5., Győri Ítéltábla Pf. 20.24/2018/5.

Könyvek és tanulmánykötetek

Ablonczy Bálint: Az alkotmány nyomában. Beszélgetések Szájer Józseffel és Gulyás Gergelyvel. Bp., 2011, Elektromédia Kft.

Balogh Elemér (szerk.): Számadás az Alapövrényről. Bp., 2016, Magyar Közlöny

Kukorelli István (szerk.): Alkotmánytan I. Alapfogalmak, alkotmányos intézmények. 2007, Osiris

Rixer Ádám: A vívmány-teszt. Bp., 2017, Dialóg Campus

Roger Masterman, Robert Schütze szerk.: The Cambridge Companion to Comparative Constitutional Law, 2019, Cambridge University Press

Mezey Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet. Bp., 1995, Osiris

Molnár Benedek – Németh Márton – Tóth Péter (szerk.) Mérlegen az Alaptörvény. Interjúkötet hazánk új alkotmányáról. Bp., 2013, HVG-ORAC

Patyi András (szerk.): Rendhagyó kommentár egy rendhagyó preambulumról. Magyarország Alaptörvénye, Nemzeti Hitvallás. Bp., 2019, Dialóg Campus

Trócsányi László – Schanda Balázs (szerk.): Bevezetés az alkotmányjogba 1. Bp., 2011, PPKE

Vízkelety Mariann (főszerk.): 5 éves az Alaptörvény. Válogatás az ünnepi konferenciasorozat beszédeiből. Bp., 2017, Magyar Közlöny

Zétényi Zsolt (szerk.): A történeti alkotmány. Magyarország ősi alkotmánya. Bp., 2010, Magyarországért Kulturális Egyesület

Tanulmányok és cikkek

Az Alaptörvény és a történeti alkotmány – Csevár Nóra beszélget Szájer Józseffel. In: Jogelméleti Szemle, 2012/4.sz., Bp., 213–214.

A történeti alkotmányunk is jogforrás! – Horváth Attila a Mandinernek. In: https://jog.mandiner.hu/cikk/20161214_a_torteneti_alkotmanyunk_is_jogforras_horvath_attila_a_mandinernek (2020. okt.)

Ágh Attila: A demokratikus átmenet évtizede Magyarországon (1988-1998). In: http://www.politika.ievkonyv.hu/online/mp10/1-28_agh.html (2020. okt.)

Csinek Lóránt – Fröhlich Johanna: Történeti alkotmány és kontinuitás az új Alaptörvényben. In: Közjogi Szemle, 2012. (4.évf.) 1.sz., Bp., 9-14.

Drinóczi Tímea: A 22/2016. (XII. 5.) AB határozat: mit (nem) tartalmaz, és mi következik belőle. Az identitásvizsgálat és az *ultra vires* közös hatáskörgyakorlás összehasonlító elemzésben. In: MTA Law Working Papers, 2019/1. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Bp., 1-19.

Drinóczi Tímea: A tagállami identitás védelme. In: Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia. <https://ijoten.hu/szocikk/a-tagallami-identitas-vedelme> (2020. okt.)

- Halmai Gábor in: Alkotmányos értékek és demokratikus konszolidáció. Fundamentum, 2009. <http://fundamentum.hu/sites/default/files/09-3-02.pdf> (2020. okt.)
- Horváth Attila: A magyar történeti alkotmány tradíciói. In: Alkotmánybírószági Szemle, 2011/1.sz. Bp., 45-57.
- Kandikó Csanád: Alkotmányellenes alkotmány. avagy az R) cikk (3) csapdája. In: Ars Boni, [https://arsboni.hu/alkotmanyellenes-alkotmany-avagy-az-r-cikk-3-csapdaja\(2020.jun.\)](https://arsboni.hu/alkotmanyellenes-alkotmany-avagy-az-r-cikk-3-csapdaja(2020.jun.))
- Karácsony András: Gadamer és Betti vitája a jogi értelmezésről. In: <http://jesz.ajk.elte.hu/karacs2.html> (2020. okt.)
- Képešy Imre: Az Alaptörvényről és a történeti alkotmányról – kerekasztal-beszélgetés az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán. In: Jogtörténeti Szemle, 2012/2.sz., Bp., 59-62.
- Milánkovich András – Szentgáli-Tóth Boldizsár: Díszítő elem, vagy új értelmezési távlatok? A magyar közjog történeti dimenziója az Alaptörvény tükrében. In: Közjogi Szemle, 2014. (VII. évf.) 1.sz., Bp.
- Nacsa Mónika: Az alaptörvényekről a történeti alkotmány időszakában. In: Jogtörténeti Szemle, 2012/3.sz., Bp., 41-54.
- Niedermüller Péter: A „Nemzeti Hitvallás” alkotmánya. Mozgó Világ 2011/4. In: http://epa.oszk.hu/01300/01326/00126/MV_EPA01326_2011_04_01_2.htm
- Bernard Michael Ortwein: The Swedish Legal System: An Introduction, In: <https://journals.iupui.edu/index.php/iiclr/issue/view/805/178> (2020. dec.)
- Rixer Ádám: A történeti alkotmány lehetséges jelentéstartalmai. In: Jogelméleti Szemle, 2011/3.sz. <http://jesz.ajk.elte.hu/rixer47> (2020. okt.)
- Salamon László: Az alaptörvény két fajtája: a történeti és a kartális alkotmány. In: <https://jak.ppke.hu/uploads/articles/512112/file/Az%20alkotm%C3%A1ny%20k%C3%A9t%20fajt%C3%A1ja%2020141205.docx> (2020. okt.)
- Sulyok Márton: Nemzeti és alkotmányos identitás a nemzeti alkotmánybírószágok gyakorlatában. In: Nemzeti identitás és alkotmányos identitás az Európai Unió és a tagállamok viszonylatában, Szeged, 2014, Generál Nyomda, 44-62.
- Sulyok Tamás – Deli Gergely: A magyar nemzeti identitás az Alkotmánybírószág gyakorlatában. In: Alkotmánybírószági Szemle, 2019/1., Bp., 57-59.
- Szakály Zsuzsa: A történeti alkotmány és az alkotmányos identitás az Alaptörvény tükrében. In: Pro Publico Bono: Magyar Közigazgatás. Bp., 2015, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 24-38.
- Szente Zoltán: A historizáló alkotmányozás problémái – a történeti alkotmány és a Szent Korona az új Alaptörvényben. In: Közjogi Szemle, 2011.(3.évf.) 3.sz., Bp., 1-13.
- Szente Zoltán: A 2011. évi Alaptörvény és a történeti alkotmány összekapcsolásának mítosza. Közjogi Szemle, 2019/1., 1-8.
- Tóth Zoltán József: Az Alaptörvény szellemisége: a Nemzeti Hitvallás értékei, a jogfolytonosság és az Alapvetés. In: Polgári Szemle, 2013.(9.évf.) 3-6.sz.
- Tóth Zoltán József: Az Egyesült Államok alkotmányának kartális és történeti jellege, In: Polgári Szemle, 13/4–6.sz., 2017, 219–233.
- Tóth J. Zoltán: A jogállamiság tartalma. In: Jogtudományi Közöny, 2019/5.sz., Bp., 197-212.
- Tribl Norbert: Az alkotmányos identitás fogalomrendszere jogelméleti megközelítésben. In: Jogelméleti Szemle, 2018/1.sz., Bp., 151-164.
- Varga Zs. András: A mag-alkotmány védelmében. In: <https://plwp.eu/docs/wp/2012/2011-02.pdf> (2020. okt.)
- Venice Commission: Opinion on the new constitution of Hungary
- Vörös Imre: A történeti alkotmány az Alkotmánybírószág gyakorlatában. In: Közjogi Szemle, 2016/4.sz., Bp., 44-57.

© Gera Anna

MTA Law Working Papers

**Kiadó: Társadalomtudományi Kutatóközpont (MTA Kiválósági
Kutatóhely**

Székhely: 1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.

Felelős kiadó: Boda Zsolt főigazgató

Felelős szerkesztő: Kecskés Gábor

Szerkesztőség: Hoffmann Tamás, Mezei Kitti, Szilágyi Emese

Honlap: <http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>

E-mail: mta.law-wp@tk.mta.hu

ISSN 2064-4515